

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

Open Access, Peer Reviewed Journal

Scientific Journal

INNOVATIVE WORLD

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

Volume 2, Issue 4
May 2024

Journal has been listed in different indexings

Google Scholar

doi® digital object identifier

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCES INDEX

ADVANCED SCIENCE INDEX

OpenAIRE

Academic Resource Index
ResearchBib

DRJI

Directory of Research Journals Indexing

The official website of the journal:

www.inno-world.uz

Andijon-2024

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir

Odilov Furkat Umarbekovich

Andijon iqtisodiyot va qurilish instituti O'quv-uslubiy bo'lim boshlig'i, PhD

Mas'ul kotib

Axmadjonov Sarvarbek Sodikovich

Andijon mashinasozlik instituti Transport va logistika fakulteti o'quv-tarbiya ishlari bo'yicha dekan o'rinbosari, PhD.

Nashrga tayyorlovchi

Xomidov Anvarbek Ahmadjon o'g'li – Tahrirlovchi

Raxmonov Akmaljon Axmadjonovich – Texnik muharrir

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

Rakhimov Akmal Alisherovich

Andijon mashinasozlik instituti Transport va logistika fakulteti dekani, PhD.

Djalilova Turgunoy Abdusalilovna

Andijon mashinasozlik instituti Oliy matematika kafedrasida dotsenti, fizika-matematika fanlari nomzodi dotsent

Zaripova Dilnoza Yashinovna

Buxoro davlat tibbiyot instituti Akusherlik va ginekologiya kafedrasida dotsenti, t.f.n.

Maxsudova Xolisxon Ummatovna

Andijon mashinasozlik instituti, O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida mudiri

YO'LOVCHILAR OQIMI VA YO'LOVCHILAR OQIMINI O'RGANISH USULLARI

R.R. Raximov

Andijon mashinasozlik instituti assistant o'qituvchisi
tel:+99888-990-27-47

I. S. Dexqonov

Andijon mashinasozlik insituti Talabasi
tel:+ 998888200206

KALIT SO'ZLAR

Yo'lovchilar oqimi, yo'nalishning uzunligi Yo'lovchilar oqimini o'rganish usullari, anketa, so'rov, anketa, talon, ko'z bilan kuzatish, jadval, so'rovnoma, chipta.

Yo'lovchilar oqimi o'rganilayotganida ular grafik, epyura, kartogramma, siklogramma yoki jadval ko'rinishida tasvirlanishi mumkin. Yo'lovchilar oqimi yo'nalishning uzunligi va kunning soatlari bo'yicha notekis taqsimlanadi. Yo'llarning ma'lum bir yo'nalishida va qismida (bo'lagida) tashilishi kerak bo'lgan yo'lovchilarga yo'lovchilar oqimi deb ataladi

Yo'llarning ma'lum bir yo'nalishida va qismida (bo'lagida) tashilishi kerak bo'lgan yo'lovchilarga yo'lovchilar oqimi deb ataladi.

Aholining tashishga bo'lgan talabini to'la qondirish va ularga yuqori sifatli transport xizmatini ko'rsatish uchun yo'lovchilar oqimi va ularning tavsiflari to'g'risidagi ma'lumotlar kerak bo'ladi[1]

1. Butun yo'nalish bo'yicha yo'lovchilarni tashish hajmi.
2. Yo'nalishning bo'laklari (bekatlar oralig'i) bo'yicha yo'lovchilar oqimining taqsimlanishi.
3. Kunning soatlari bo'yicha yo'lovchilar oqimi hajmining taqsimlanishi.
4. Yo'lovchilar aylanishi.
5. Yo'lovchilarni o'rtacha tashish masofasi.
6. Yo'lovchilarning almashuvchanlik koeffitsiyenti.

Yo'lovchilar oqimi o'rganilayotganida ular grafik, epyura, kartogramma, siklogramma yoki jadval ko'rinishida tasvirlanishi mumkin. Yo'lovchilar oqimi yo'nalishning uzunligi va kunning soatlari bo'yicha notekis taqsimlanadi.

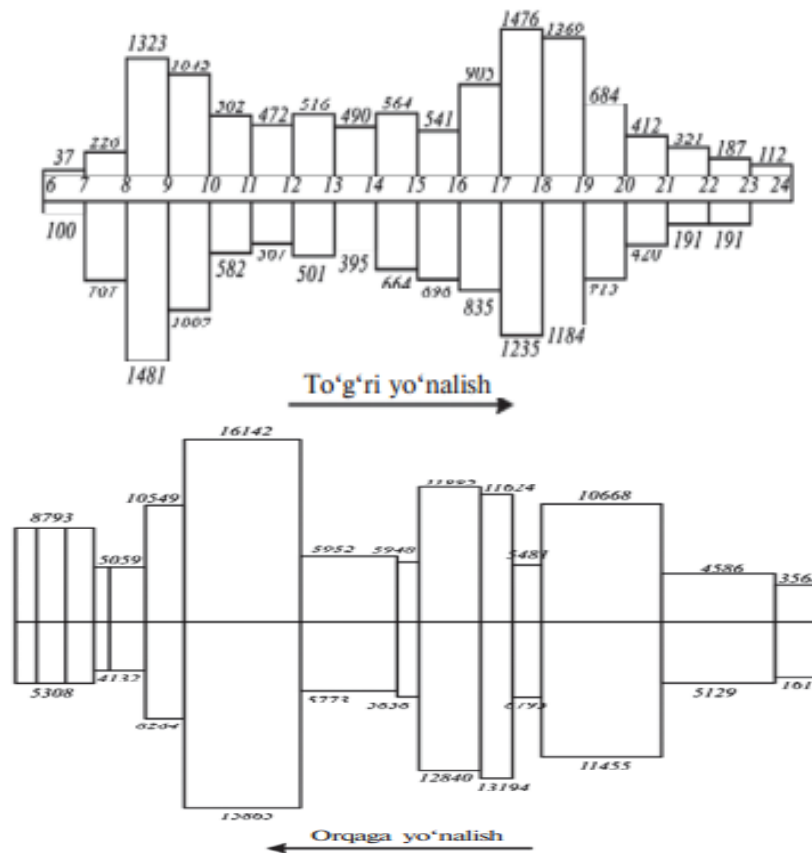
Yo'lovchilar oqimini kunning soatlari bo'yicha o'zgarishini ko'radigan bo'lsak, unda ikkita yo'lovchi oqimi eng katta bo'lgan davrlarni kuzatish mumkin. Bu davrlar tig'iz vaqt — «pik» deb nomlanadi.[2]

Yo'lovchilar oqimining kunning soatlari bo'yicha o'zgarishi «Yo'lovchilar oqimining kunning soatlari bo'yicha notekislik koeffitsiyenti» orqali tavsiflanadi:

$$K_s = \frac{Q_{maks}}{Q_{o'rt}}$$

bu yerda: Qmaks— eng katta bir soatlik yo‘lovchi oqimi (ikkala yo‘nalish bo‘yicha);

Qo‘rt— ikkala yo‘nalish bo‘yicha yo‘lovchi oqimining bir soatlik o‘rtacha qiymati.

2-rasm. Yo‘lovchilar oqimining kunning soatlari va yo‘nalish bo‘laklari bo‘yicha taqsimlanishi.

Yo‘lovchilar oqimining yo‘nalishning bo‘laklari (bekatlar oralig‘i) bo‘yicha o‘zgarishi «Yo‘lovchilar oqimining yo‘nalishning bo‘laklari bo‘yicha notekislik koeffitsiyenti» orqali tavsiflanadi:

$$K_b = \frac{Q^b_{maks}}{Q_{o'rt}}$$

bu yerda: Q_{b maks}— oqimning eng katta bo‘lgan yo‘nalish bo‘lagidagi yo‘lovchilar soni.

Yo‘lovchilar oqimining miqdori yo‘lovchilar qaysi tarafga harakatlanayotganligiga qarab ham har xil taqsimlanishi mumkin. Bu notekislik «Yo‘lovchilar oqimining yo‘nalish bo‘yicha notekislik koeffitsiyenti» yordamida baholanadi:

$$K_y = \frac{Q_{o'rt maks}}{Q_{o'rt min}}$$

bu yerda: Q_{o‘rt maks}— eng ko‘p yo‘lovchi oqimi bo‘lgan harakat yo‘nalishidagi yo‘lovchilar oqimining o‘rtacha qiymati, yo‘l;

Qo'rt min— eng kam yo'lovchi oqimi bo'lgan harakat yo'nalishidagi yo'lovchilar oqimining o'rtacha qiymati, yo'l.

Yo'lovchilar oqimi haqidagi statistik ma'lumotlarni har xil usullar yordamida aniqlash mumkin:

- anketa;
- talon;
- ko'z bilan kuzatish;
- jadval;
- so'rovnoma;
- chipta.

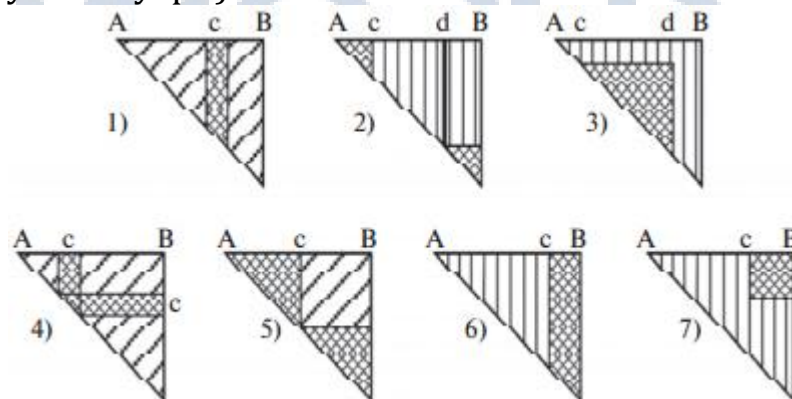
Shuni ham eslatib o'tish joizki, yo'lovchilar oqimini yalpi (butun shahar, tuman yoki yo'nalishda qatnayotgan avtobuslar qamrab olinadi) yoki tanlab olish usulida (shaharning, tumanning yoki yo'nalishda qatnayotgan avtobuslarning bir qismi) o'rganish mumkin. Qaysi usuldan foydalanish yo'lovchilar oqimi nima maqsadda aniqlanayotganidan kelib chiqib tanlanadi.[3]

Yo'lovchilar aloqasining ko'rinishiga qarab G.A.Varelopulo quyidagi yo'nalishlar turini tanlashni tavsiya etadi:

1. 3-rasm, 1 dagi holat. Rasmdan ko'rinib turganidek, eng ko'p yo'lovchilar almashuvi c punktda sodir bo'lar ekan, ya'ni bu punktda yo'lovchilarning asosiy qismi yangilanadi. Shuning uchun bunday yo'nalishning A-c qismida tig'iz paytlarda qisqartirilgan yo'nalishni ochish maqsadga muvofiq bo'ladi.

2. 3-rasm, 2 dagi holat. Rasmdan ko'rinib turibdiki, eng ko'p yo'lovchilar almashuvi A-c va d-B uchastkalarda sodir bo'lar ekan, shuning uchun bu yo'nalishning ikki uchastkasida, ya'ni A-c va d-B uchastkalarda qisqartirilgan yo'nalishlarni tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

3. 3-rasm, 3 dagi holat. Rasmdan ko'rinib turibdiki, c-d uchastkalarda eng ko'p yo'lovchilar tashilar ekan. Bunday vaziyatlar vujudga kelganda boshqa avtobus yo'nalishlarining bir qismini shu uchastkadan o'tkazish yaxshi natijalar berishi mumkin (Toshkent shahrining asosiy ko'chalarida ushbu usuldan keng foydalanilyapti).

3-rasm. Yo'nalishda yo'lovchilar aloqasining umumiy ko'rinishlari (eng ko'p yo'lovchilar aloqasi katak shtrixlar bilan tasvirlangan).

4. 3-rasm, 4 dagi holat. Rasmdan ko'rinib turibdiki, c uchastkada eng ko'p yo'lovchilar almashar ekan yoki boshqacha qilib ta'riflansa, eng ko'p yo'lovchi bir transportdan boshqasiga o'tishi mumkin. Demak, bunday holatlarda avtobus bekatlarini to'g'ri joylashtirishni (yo'lovchilarni bekatdan bekatgacha piyoda yurib borish masofasini) kamaytirishga alohida e'tibor berish kerak.

5. 3-rasm, 5. Bunday holatlarda avtobus yo'nalishini ikkiga bo'lib ikkita yo'nalish ochish yaxshi natijalar berishi mumkin.

6. 3-rasm, 6. Rasmdan ko'rinib turganidek, bu yo'nalish yig'uvchi yo'nalish ekan, ya'ni A-c uchastkalardagi yo'lovchilar, asosan, uzoqroq masofaga qatnaydilar. Bunday holat shahardan chetroqda joylashgan massivlardan yo'lovchilarni tashishda kuzatiladi. Masalan, Sirg'ali shahrini shahar markazi bilan bog'lovchi yo'nalishlar.

7. 3-rasm, 7. Bunday holatlarda ba'zi avtobuslar oddiy yo'nalishda, ba'zilar esa tezkor yo'nalish bo'yicha harakatlanishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shahar ichi yo'nalishlari va turlari

O'zbekiston Respublikasining "Shahar yo'lovchi transporti to'g'risida" gi qonunining 3-moddasiga ko'ra O'zbekiston Respublikasida hisobga olingan shahar hududida yo'lovchilarni va qo'l yukini tashish uchun mo'ljallangan avtomobil va elektr transportining barchasi kiradi.

Shaharlarda qanday transportni qo'llash va yo'lovchi tashishni tashkil etish birinchi navbatda shaharning turiga, ya'ni yo'lovchisining soniga, shahar hududining maydoniga va unda mavjud bo'lgan yo'llar va ularning konfiguratsiyasiga bog'liq bo'ladi.[4]

Shahar yo'lovchisining soniga qarab shaharlar quyidagi turlarga ajratiladi:

- juda yirik - yo'lovchi soni 2000-2500 mingdan ko'p;
- yirik - yo'lovchisi 200-500 ming nafar;
- o'rtacha - yo'lovchisi 100-200 ming nafar;
- kichik - yo'lovchisi 100 ming nafardan kam.

Ma'lumki, shaharlarda eng ko'p tarqalgan yo'lovchi tashuvchi transport bu avtobus transportidir.

Kerakli avtobuslar soni va harakat intervali

Avtobus saroylarida avtobuslar turli tarkibdan tashkil topgan bo'ladi. Ular bir-biridan gabarit o'lchamlari, sig'imi, dvigatelining turi va boshqa belgilari bilan ajralib turadi. Yo'nalishlarda yo'lovchilarni tashish uchun avtobuslarni to'g'ri tanlash aholiga transport xizmatini ko'rsatish sifatiga va harakatlanuvchi tarkibdan samarali foydalanishga hamda harakat xavfsizligiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Avtobuslarning sig'imi yo'lovchi oqimining quvvatiga, uning vaqt va yo'nalish uzunligi bo'yicha taqsimlanishiga hamda yo'l sharoitidan kelib chiqqan holda tanlanishi kerak. Sig'imi katta bo'lgan avtobuslarni yo'lovchi oqimining quvvati kichik bo'lganda qo'llash, avtobuslar harakat intervalining

ortib ketishiga va buning oqibatida yo'lovchilar ko'p vaqtlarini avtobuslarni kutishga sarflashlariga olib keladi.

Kichik sig'imli avtobuslarni yo'lovchi oqimi katta bo'lgan joylarda qo'llash yo'lovchilarning avtobusni kutish vaqtining kamayishiga olib kelishi bilan bir paytda yo'nalishdagi avtobuslar sonini, yo'llardagi harakat jadalligini, yo'llarning yuklanish darajasi ortishiga va harakat xavfsizligini ta'minlashning murakkablashishiga olib keladi.[5]

Avtobuslar turini va sig'imini shunday tanlash kerakki, ularni ishlatish iqtisodiy tomondan maqsadga muvofiq bo'lsin va shu bilan bir paytda, harakat intervali belgilangan me'yordan oshmasin va harakat xavfsizligi ta'minlansin.

Harakat intervali deb, avtobus yo'nalishining ma'lum bir joyidan o'tayotgan avtobuslar oralig'idagi vaqtga aytiladi. Shahar ichi yo'nalishlarida harakat intervalining qiymati 20 daqiqadan ortmasligi kerak. Qolgan tashishlarda harakat intervali yo'lovchilar oqimining quvvatiga qarab belgilanadi va u quyidagicha topiladi:

$$I = \frac{t_{aq}}{A_{ish}} \cdot 60; \text{ daq.};$$

bu yerda: taq— aylanma qatnov vaqti, daq.;

Aish — ishdagi avtobuslar soni, dona.

Shahar ichi yo'nalishlarida ishlaydigan avtobuslarning sig'imini yo'nalishning tig'iz paytida eng ko'p yuklangan qismidagi yo'lovchi oqimining quvvatiga qarab quyidagicha tanlash tavsiya etiladi:

Tig'iz paytda yo'nalishning eng og'ir Avtobusning qismidagi yo'lovchilar soni umumiy sig'imi:

350 tagacha yo'lovchi 30—35 o'rin

350—700 yo'lovchi 50—60 o'rin

701—1000 yo'lovchi 80—85 o'rin

Yo'lovchilar soni 1000 tadan ko'p 100—120 o'rin.

Yo'nalishda yo'lovchilarni tashish uchun avtobusning sig'imi tanlab olingach, ularning soni quyidagicha topiladi:

Harakat chastotasi (yo'nalishning ma'lum bir nuqtasidan bir soat ichida o'tayotgan avtobuslar soni) aniqlanadi:

$$A_{ch} = \frac{Q_{maks}}{q_n}, \text{ 1/ soat};$$

bu yerda: Qmaks— kunning soatlari bo'yicha yo'nalishdagi eng ko'p yo'lovchi oqimi, yo'l/soat;

qn— avtobusning nominal sig'imi, yo'lov.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. угли Рахимов, Р. Р. (2022). МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНОГО ТИПА ПОДВИЖНОГО СОСТАВА ДЛЯ

- ПЕРЕВОЗКИ МЕДИКАМЕНТОВ ПОТРЕБИТЕЛЮ. Journal of new century innovations, 18(5), 109-120.
2. Rahimov Rahmatullo Rafuqjon o'g'li. (2022). TIRSAKLI VALLARNI TAMIRLASH ISTIQBOLLARI. Conference Zone, 333-342. Retrieved from <http://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/868>
 3. A Rakhmanov, R Rakhimov, I Nazarov.(2019). URBAN WASTE AS ORGANIC FUEL.Точная наука. УДК: 662.(39),35-37.
 4. Rahmatullo Rafuqjon, O. G. Li Rahimov (2022). Avtomobil Transportida Tashuv Ishlarini Amalga Oshirishda Harakat Xavfsizligini Ta'minlash Uslublarini Takomillashtirish Yo'llari. Образование И Наука В Хxi Веке, 750-754..
 5. ўғли Раҳимов, Р. Р. (2022). ТАШИШДА ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИНГ СИФАТ КўРСАТКИЧЛАРИНИ БАҲОЛАШ. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(14), 656-663.

INNOVATIVE
WORLD

SERQATNOV KO`CHALARDA TRANSPORT VOSITALARINI HARAKATINI TARTIBGA SOLISH

Turg'unboyev Sherzod Shavkatjon o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti "TL" yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Tel: +998903002380

Email: sherzodt304@gmail.com

Raximov Raxmatullo Rafiqjon o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti "TL" kafedrası

assistenti

Tel: +998889902747

Email: rahimovrahmatullo28045@gmail.com

ANNOTATSIYA

KALIT SO'ZLAR

Transport, infratuzilma, piyoda, xavfsizlik, harakat tarmog'i, samaradorlik, kommunal, tarmog', harakatchanlik, ko'chalar, jamoat transporti, trafik, tartibga solish, jamiyat.

Transport vositalarini harakatini tartibga solish hamda transport sohasidagi tartibni ta'minlashning muhimligi va samaradorligi jamiyat va davlat uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan tarmoqlardan biri. Transport vositalarining harakatini tartibga solishning asosiy maqsadlarini, ularning trafik qavsi va xavfsizlikni ta'minlash, transport tizimining yaxshilanishi va jamiyatning rahbariyati va ma'muriyati uchun muhimligini belgilaydi. Ushbu maqolada yuqoridagi harakatlarni amalga oshirishda mavjud muammolarga bir nechta yechim va takliflar ko'rsatib o'tilgan.

Asosiy tamoyili.

Mustaqillik ko'chasida transport vositalarini harakat tarmog'i - bu piyodalar va velosipedchilar, yo'lda jamoat transporti, favqulodda vaziyatlar va shaxsiy transport vositalarini joylashtiradigan ko'chalar, yo'llar va yo'llarning o'zaro bog'langan tizimi. Harakat tarmog'i joylarni va faoliyatni bog'laydi va odamlar va tovarlarning mo'ljallangan manzillariga etib borishi va shaxsiy yerlarga kirishiga imkon beradi.

Uning ko'p funktsiyalari orasida harakatlanish tarmog'i yer maydoni kommunal infratuzilma va avtoturargoh uchun joyni ta'minlashi mumkin, shuningdek, qo'shni binolar uchun kunduzgi yorug'lik va ventilyatsiyani ta'minlashi mumkin. Yaxshi ishlaydigan harakatlanish tarmog'i faoliyat markazlari, ish joylari, maktablar, jamoat transporti va bog'lar kabi yo'nalishlarga optimal piyoda va velosipedda kirishni ta'minlaydi va foydalanuvchilar uchun yuqori darajadagi tushunarlilik, qulaylik, qulaylik va xavfsizlikka ega.

Nima uchun bu muhimligi; Joylarga yaxshi aloqalar va turli transport turlari o'rtasidagi aloqalar ob'ektlar, xizmatlar va jamoat transportidan teng foydalanishni ta'minlaydi. Harakat tarmog'ining dizayni va joylashuvi

odamlarning harakatchanligi va sayohat qilish imkoniyatlariga, shuningdek, ularning xavfsizligi va farovonligiga katta ta'sir qiladi. Odamlarning jismonan faol va sog'lom bo'lishida ko'chalar muhim o'rin tutadi. Ko'chalar, shuningdek, jamoat joylari sifatida muhim rol o'ynaydi, ijtimoiy o'zaro ta'sirni qo'llab-quvvatlaydi va madaniy namoyon bo'lish joylarini ta'minlaydi.

Ushbu ko'rsatmalar faol transport - piyodalar va velosipedchilar va jamoat transportidan foydalanish uchun shahar dizayniga qaratilgan. Avtotransport vositalari uchun ko'cha dizaynini ta'minlash boshqa joylarda qurilish muhandislik standartlari bilan qoplangan.[1]

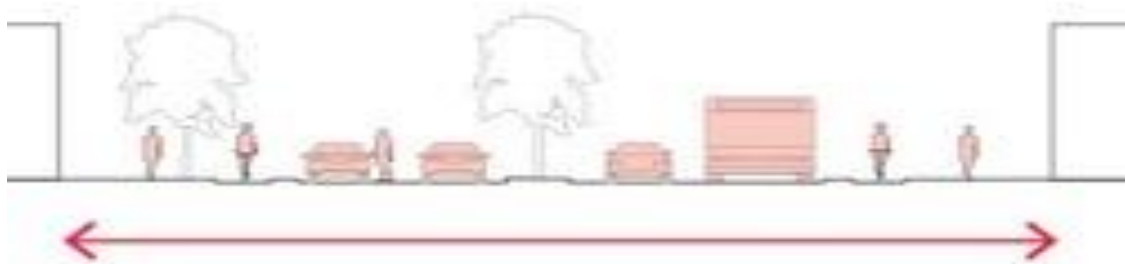
Harakatlanish tarmog'ining transport turlarining xilma-xilligiga mos kelishini va faoliyatni, shu jumladan faol transportni qo'llab-quvvatlashini ta'minlashning bir nechta usullari mavjud.

1. To'g'ridan-to'g'ri, uzluksiz va yaxshi yoritilgan piyodalar va velosiped yo'llarini ta'minlash.
2. Barcha imkoniyatlarga ega bo'lgan odamlarga xizmat ko'rsatadigan piyodalar tarmog'ini ta'minlash.
3. Barcha ko'chalarda yurish va velosipedda yurishni ta'minlash.
4. Tarmoqdagi har bir ko'chaga ko'cha funksiyasi va rejim ustuvorligini ajratish.

Misol uchun: SmartRoads, turli transport turlariga ustuvorlik berish vositasi VicRoads tomonidan ishlab chiqilgan. U transport turi, faoliyat joyi va kunning vaqti bo'yicha yo'ldan foydalanishning asosiy tamoyillarini beradi.

5. Har bir harakatlanish tarmog'i bo'limida har bir rejim uchun xizmat ko'rsatish darajasini belgilaydi.

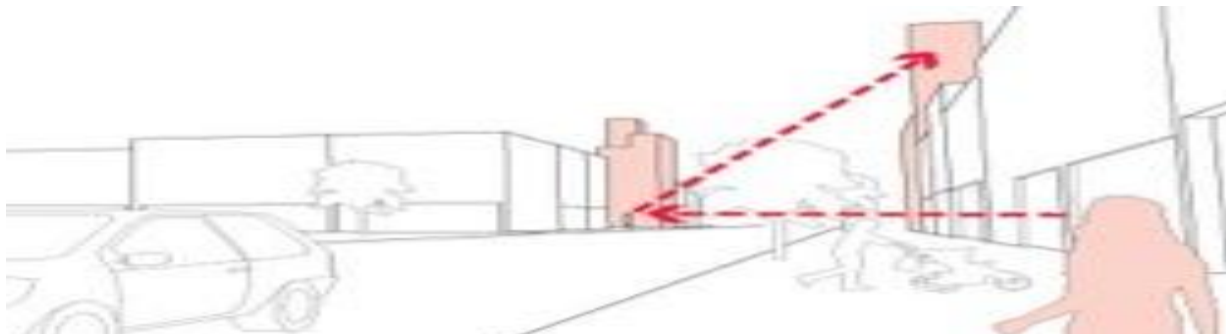
Maslahat: ko'chalarda piyodalar va velosipedchilarning kutilayotgan hajmini, shuningdek, yo'lda jamoat transporti, transport vositalari va ko'chadagi avtoturargohlarni joylashtirish uchun etarli joy ajratilishi kerak. Boshqa rejimlar uchun Qo'llanma manbalari va havolalariga qarash maqsadga

muvoqif bo'ladi.

1-rasm.Yo'ning qisimlar bo'yicha joylashuvi.

6. Piyodalar va velosipedchilarga o'zlarini yo'naltirishga va hudud bo'ylab harakatlanishga yordam berish uchun diqqatga sazovor joylarga aniq ko'rinadigan chiziqlarni saqlash kerak.

2-rasm.Piyodalar va velosipedchilar hudud bo'ylab harakatda diqqatga sazovor ko'rish chiziqlari.

Harakat tarmog'i transport turlari o'rtasida xavfsiz o'zaro aloqalarni ta'minlaydi; Harakat rejimlari orasida harakatlanadigan piyodalar uchun aniq belgilangan, to'g'ridan-to'g'ri va xavfsiz ulanishlarni ta'minlashdan iborat.

Misol uchun: odamlar rejimlar o'rtasida, masalan, to'xtab turgan mashina va jamoat transporti o'rtasida harakat qilganda, ular piyodalardir.

3-rasm.Transport vositalari va piyodalarning o'zaro xavfsiz harakatlanishi.

Krossoverga kirayotgan haydovchilar va yo'lda piyodalar va velosipedchilar o'rtasida aniq ko'rinishga imkon berish uchun transport vositalarining kesishuvlarini tashkil qilinadi.

Xavfsiz, inklyuziv va xizmat ko'rsatadigan harakatlanish tarmog'ini saqlash

Harakat tarmog'i turli mas'uliyat va manfaatlarga ega bo'lgan bir qancha agentliklar tomonidan boshqariladi. Bu muvaffaqiyatli tarmoqni rivojlantirish va boshqarishning murakkabligini oshiradi.

Foydalanish shakllari va jamiyat ehtiyojlaridagi o'zgarishlarga javob berish uchun harakatlanish tarmog'i va ko'cha maydonini boshqariladi.

4-rasm.Uylar orasidagi ko'cha.

Misol uchun: harakatlanish tarmog'ini umumiy zonalar, transport vositalarini boshqarish vositalari, faqat piyodalar uchun vaqtlar, jamoat transportining ustuvor davrlari, svetoforming o'zgaruvchan fazalari, to'xtash joylarini boshqarish, tezlikni cheklash hamda chekka kafelar, ko'cha sotuvchilari va avtobuslar uchun joy yaratish orqali boshqarish mumkin.

Tarmoq sozlamalarini xabardor qilish uchun harakat tarmog'ining ishlashini davriy ko'rib chiqishni rejalashtirish.

Piyodalar uchun ustuvor ko'chalar

Piyoda yurish, velosipedda yurish va ijtimoiy aloqalarni osonlashtirishga katta ahamiyat beradigan ko'chalar, shu bilan birga past tezlikda avtoulovlar harakatiga imkon beradi.

Piyodalar uchun ustuvor ko'chalar nima?

Piyodalar uchun ustuvor ko'chalar piyoda va velosipedda harakatlanishga katta e'tibor beradi, shu bilan birga past tezlikda (soatiga 40 km dan kam) avtotransport harakatiga ruxsat beradi. Ushbu ko'chalar odatda faol markazlar, ta'lim muassasalari va jamoat transporti ayirboshlash joylari kabi qizg'in va xilma-xil faoliyat joylarida joylashgan.[2]

Ular turli xil sayohat rejimlarini o'z ichiga oladi, shuningdek, jamoat maydoni funksiyasini ta'minlaydi. Velosiped yo'laklari alohida yo'lak sifatida yoki boshqa rejimlar bilan umumiy yo'l sifatida taqdim etilishi mumkin. Ko'chalar, shuningdek, avtomobil turlarini yoki vaqti-vaqti bilan kirishni cheklashi mumkin.

Nima uchun bu muhim?

Piyodalar uchun ustuvor ko'chalar ko'plab funksiyalarni bajaradi. Ular barcha piyodalar, shu jumladan nogironlar uchun qulay va xavfsiz bo'lib, past tezlikda velosiped haydash uchun xavfsiz muhitni ta'minlaydi. Ular, shuningdek, ijrochilar va sotuvchilar kabi norasmiy faoliyat uchun muhit bo'lishi mumkin.

Yaxshi ishlab chiqilgan piyodalar uchun ustuvor ko'chalar piyoda va velosipedda yurishni rag'batlantiradi. Piyodalar sonining ko'pligi yaqin atrofdagi korxonalarining hayotiyiligini qo'llab-quvvatlaydi va kafe va restoranlar kabi foydalanish uchun ko'chaga "to'kilishiga" imkon beradi.

Piyodalar uchun ustuvor ko'chalarni piyoda va velosipedda harakatlanishning qulayligi va xavfsizligini ta'minlash

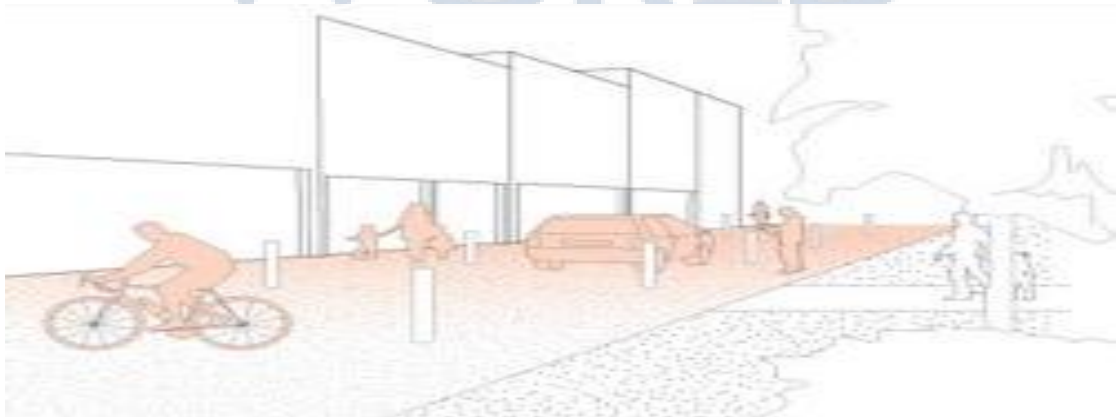
5 -rasm. Piyoda, velosiped va avtomobil yo'llarini birgalikda joylashtirish.

Misol uchun: rejim yo'llarini yonma-yon joylashtirish norasmiy kuzatuv ehtimolini oshiradi, chunki ko'chada ko'proq odamlar bor. Faqat piyodalar uchun mo'ljallangan savdo markazlari va ajratilgan piyodalar yo'laklarida harakatlanish darajasi past bo'lsa, ular o'zlarini xavfli his qilishlari mumkin.

1. Ko'cha maydonining katta qismini piyodalar va velosipedchilar uchun ajratish.

Misol uchun: piyodalar uchun ustuvor ko'chalar yuqori darajadagi piyodalar harakati va qo'shni binolar ichidagi faollik bilan yaxshi ishlaydi.

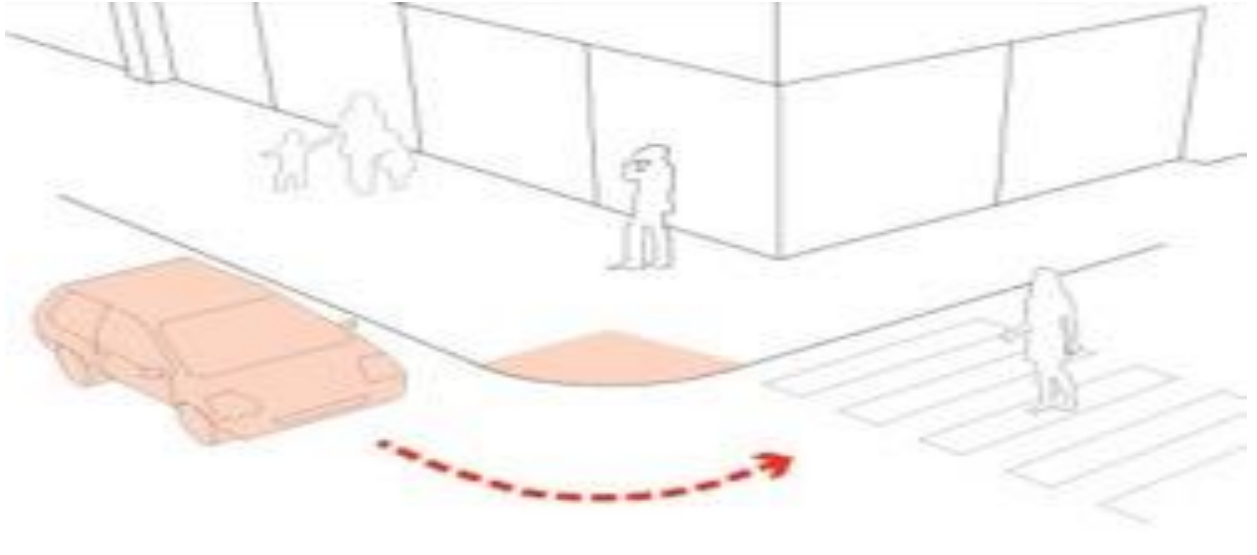
2. Piyodalar soni ko'p va transport vositalari harakati kam bo'lgan joylarda "umumiy zona" yaratish.

6-rasm. Diqqatga sazovor joylardagi harakat tarkibi.

Misol uchun: Agar mavjud ko'cha yoki bo'lak Nogironliklarni kamsitish to'g'risidagi qonun talablariga javob beradigan piyodalar yo'lini ta'minlash uchun juda tor bo'lsa, ko'chani "Umumiy zona" sifatida ko'rishdan boshqa chora qolmasligi mumkin.

Chap ko'chalarga burilishda avtomobillar harakatini sekinlashtirish uchun chorrahaldagi chekka radiusini minimal darajada ushlab turish.

7-rasm. Avtomobilning chap ko'chaga burilishi.

Misol uchun: chekka radiusi ko'chalarni tozalash, avtobus harakati va yo'l harakati xavfsizligi talablariga mos keladigan minimal darajada saqlanishi kerak.

Piyodalar va velosiped yo'llari

Ko'chalarda yoki jamoat va yarim jamoat joylarida piyoda, velosipedda yoki boshqa harakatlanishga yordam beradigan transport vositalarida harakatlanadigan odamlarni ta'minlaydigan yo'llar.

Piyodalar va velosiped yo'llari nima?

Piyodalar va velosiped yo'llari, ayniqsa, piyoda, velosipedda yoki boshqa harakatlanishga yordam beradigan odamlar uchun mo'ljallangan.

Yo'llar mahalliy ko'chalarda va katta yo'llarda, parklar va qo'riqxonalar kabi jamoat joylarida yoki avtoturargohlar, old hovlilar va arkadalar kabi yarim xususiy joylarda joylashgan bo'lishi mumkin. Yo'llar faqat piyodalar, velosipedchilar yoki piyodalar va velosipedchilar uchun umumiy yo'llar uchun bo'lishi mumkin.

Piyodalar va velosiped yo'llari odamlarni maktablar, do'konlar, vokzallar va bog'lar kabi mahalliy manzillar bilan bevosita bog'lashi kerak.

Nima uchun bu muhim?

Qulay, xavfsiz va qulay piyodalar va velosiped yo'llari harakatlanish tarmog'ining qimmatli qismi bo'lib, shunchaki ko'chalar emas. Piyodalar - bu odamlar muloqot qiladigan, biznes yuritadigan va atrofdagi dunyoni kuzatadigan, shuningdek, bir joydan ikkinchi joyga piyoda sayohat qiladigan

ko'p maqsadli muhit. Piyodalar va velosiped yo'laklari ham odamlarning jismoniy faol bo'lishida muhim ahamiyatga ega.

Piyodalar va velosiped yo'llari to'g'ridan-to'g'ri, juda ko'rinadigan va yaxshi belgi qo'yilgan, soya, o'tirish va sayohat oxirida qulayliklarni taklif qilganda eng jozibali hisoblanadi. Piyodalar va velosipedchilarning turli ehtiyojlari - bolalar va yoshlar, qariyalar va harakatlanish vositalaridan foydalanayotgan nogironlar - inklyuziv dizayn echimlarini talab qiladi.

Belgilangan joylarga samarali piyodalar va velosiped yo'llari ulanishini ta'minlash

1. Mahallalarni, barcha ko'chalar bo'ylab, jamoat joylari orqali, shuningdek, faoliyat markazlari va jamoat transporti tugunlarini bog'lovchi piyodalar yo'laklarining uzluksiz tizimini yaratish.

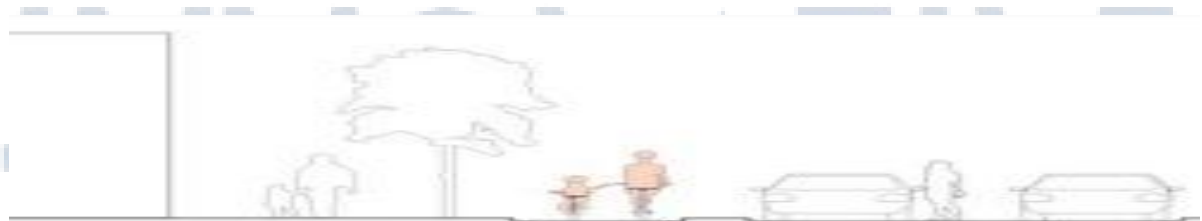
2. Mahalliy ko'chalar va asosiy yo'llarning ikkala tomonida piyodalar yo'llarini qo'shish.

3. Piyodalar va velosiped harakatining past darajasi kutilayotgan joylarda piyodalar va velosipedlar harakati uchun umumiy yo'laklarni o'rnatish.

4. Piyodalar va velosiped harakatining yuqori darajalari prognoz qilingan joylarda, piyodalar va velosipedlar harakati uchun rejimdan ajratilgan yo'llarni o'rnatish.

Misol uchun: ko'p piyodalar va velosipedlar harakati kutilayotgan joyda umumiy yo'l mos emas.

5. Velosipedchilarning yuqori darajasi bashorat qilinsa, ko'chadagi to'xtash yo'lagining yon tomoniga ajratilgan velosiped yo'laklarini joylashtirish kerak bo'ladi.

8-rasm. Piyodalar, velosiped va avtomobil yo'llarining birgalikda joylashishi.

Piyodalar va velosiped o'tish joylari

Piyodalar va velosipedchilarga yo'llarni va boshqa to'siqlarni xavfsiz kesib o'tishga imkon beruvchi harakat tarmog'ining qismlari.

Piyodalar va velosiped o'tish joylari haqida

Piyodalar va velosiped o'tish joylari yo'llar va ko'chalarni yoki avtomobil yo'llari, temir yo'l liniyalari yoki suv yo'llari kabi boshqa to'siqlarni xavfsiz va qulay kesib o'tish nuqtalarini ta'minlaydi. Ko'pgina o'tish joylari

faoliyat markazlari va maktablarga boradigan yo'llarda yoki bekatlarda, avtobus yoki tramvay bekatlarida joylashgan.[3]

O'tish joylari sinfda yoki sinfdan ajratilgan.

O'tish joylarida quyidagilar bo'lishi mumkin:

- yo'l belgilari va sirtni tozalash
- svetofor va belgilar
- to'siq eshiklari.

Darajadan ajratilgan o'tish joylariga quyidagilar kiradi:

- piyodalar ko'prigi
- yo'l o'tkazgichlar
- metro er osti o'tish joylari
- zinapoyalar
- liftlar.

Nima uchun bu muhim?

Piyodalar va velosiped o'tish joylari shahar va qishloqlar bo'ylab xavfsiz va qulay harakatlanish uchun juda muhimdir.

O'tish joylari piyodalar va velosipedchilar harakatini yo'l yoki to'siqni xavfsiz kesib o'tishlari mumkin bo'lgan aniq joylarga qaratadi.

O'tish joylari noto'g'ri joylashgan bo'lsa, aytaylik, harakat istagi chizig'idan uzoqda yoki yaqinlashish yoki kesib o'tishda ko'rish chizig'i uzilgan bo'lsa, bu noqulaylik yoki xavfsizlik xavfi sifatida qabul qilinishi mumkin va ulardan foydalanilmaydi.

O'tish joylarida piyodalar va velosipedchilar xavfsizligi va xavfsizligini maksimal darajada oshirish

1. Piyodalar va velosiped o'tish joylarini maktablar, bog'lar, faollik markazlari va jamoat transporti bekatlari kabi yoki mahallalarni bog'laydigan to'g'ridan-to'g'ri, kerakli yo'nalishlarga joylashtiring.

Misol uchun: odamlar ko'pincha o'z manzillariga to'g'ridan-to'g'ri yo'l izlaydilar, hatto bu gavjum yo'llar yoki temir yo'l liniyalarining xavfli norasmiy kesishishlarini o'z ichiga oladi.

2. Piyodalar va velosiped o'tish joylarini birgalikda joylashtiring,

lekin har bir rejimni alohida o'tish yo'li bilan ta'minlash.

9-rasm.Piyodalar va velosiped yo'llari

Misol uchun: yo'lni kesib o'tish joylari piyodalar va velosipedchilarni kutish va o'tish joylarida tiqilib qolishi mumkin. Kutish va kesishgan tirbandlikni ajratish xavfsizroq amaliyotdir.

3. Piyodalar va velosiped o'tish joylariga yaqinlashish va ularga yoritishni o'rnatish.

4. Piyodalar, velosipedchilar va haydovchilarni ogohlantirish uchun yaqinlashib kelayotgan o'tish joylari va chorrahalarini aniq belgilash.

5. Piyodalar va velosiped o'tish joylariga yaqinlashish va ularda aniq ko'rish chizig'ini saqlash.

XULOSA

Mustaqillik ko'chasi transport vositalarini harakatini tartibga solishning muhimligi hukumatlar, transport sohasi tashkilotlari va jamiyat uchun katta ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonning samaradorligi va effektivligi transport tizimining yaxshilanishiga yordam beradi. Transport vositalarini harakatini tartibga solish, trafik qavsi va xavfsizlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan qoidalarni amalga oshirish va muhofaza qilishga yordam beradi. Bu jarayonning samaradorligi trafik kazolarini kamaytirish va odamlarning hayotini himoya qilishda katta ahamiyatga ega. Transport vositalarini harakatini tartibga solish, transport tizimining yaxshilanishi va ishlab chiqarishni oshirishga yordam beradi. Bu jarayon transport tizimining islohotlarini tushunarliroq qiladi va transportni samarali va samarador ishlatish imkoniyatlarini oshiradi. Mustaqillik ko'chasi transport vositalarini harakatini tartibga solish, jamiyatning rahbariyati va ma'muriyati uchun ham muhimdir. Bu jarayon jamiyatning transport sohasidagi yuksalishiga va rivojlanishiga yordam beradi va jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muammolarni hal etishda katta ahamiyatga ega. Bular asosida, mustaqillik ko'chasi transport vositalarini harakatini tartibga solishning muhimligi va uning samaradorligi transport sohasining rivojlanishi va jamiyatning yaxshi hayot sirlarini ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Bu sabablarga asosan, hukumatlar, transport sohasi tashkilotlari va jamiyat transport vositalarini harakatini tartibga solishga katta e'tibor qaratishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. угли Рахимов, Р. Р. (2022). МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНОГО ТИПА ПОДВИЖНОГО СОСТАВА ДЛЯ ПЕРЕВОЗКИ МЕДИКАМЕНТОВ ПОТРЕБИТЕЛЮ. *Journal of new century innovations*, 18(5), 109-120.
2. Rahimov Rahmatullo Rafuqjon o'g'li. (2022). TIRSAKLI VALLARNI TAMIRLASH ISTIQBOLLARI. *Conference Zone*, 333–342. Retrieved from <http://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/868>
3. A Rakhmanov, R Rakhimov, I Nazarov.(2019). URBAN WASTE AS ORGANIC FUEL. *Точная наука. УДК: 662.(39),35-37.*

4. Rahmatullo Rafuqjon, O. G. Li Rahimov (2022). Avtomobil Transportida Tashuv Ishlarini Amalga Oshirishda Harakat Xavfsizligini Ta'minlash Uslublarini Takomillashtirish Yo'llari. Образование И Наука В Хxi Веке, 750-754..
5. ўғли Раҳимов, Р. Р. (2022). ТАШИШДА ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИНГ СИФАТ КЎРСАТКИЧЛАРИНИ БАҲОЛАШ. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(14), 656-663.

INNOVATIVE
WORLD

ANDIJON VILOYATI YO'LOVCHI TASHUVCHI AVTOTRANSPORT KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Raximov Raxmatullo Rafiqjon o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti "TL" kafedrasida assistenti

Tel: +998889902747

Email: rahimovrahmatullo28045@gmail.com

Abduvaxobov Elbek Inomjon o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti "TL" yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Tel: +998958497576

ANNOTATSIYA

KALIT SO'ZLAR

*Intelektual transport, Avtomobil,
Yuk avtomobillari, Yo'l,
Vaqtincha saqlash joylari, A
darajasi, B darajasi, D darajasi.*

Yo'nalishda yo'lovchilarni muntazam tashishni amalga oshirishning majburiy shartlari hamda tashuvchining majburiyatlari va javobgarligi bevosita korxonaning samaradorlik ko'rsatkichlarig bo'g'liqligi. Brutto-shartnoma bo'yicha bajarilgan ish hajmini va tashuvchiga to'lanadigan to'lov miqdorini aniqlash tartiblari avtomatlashtirilgan dispechirlik xizmati orqali aniqlanishi, malakali haydovchilar va avtomatlashtirilgan dispechirlik xizmati faoliyatini yo'lga qo'yish orqali sezilarli darajada samaradorlikni oshirish mumkinligi aniqlandi.

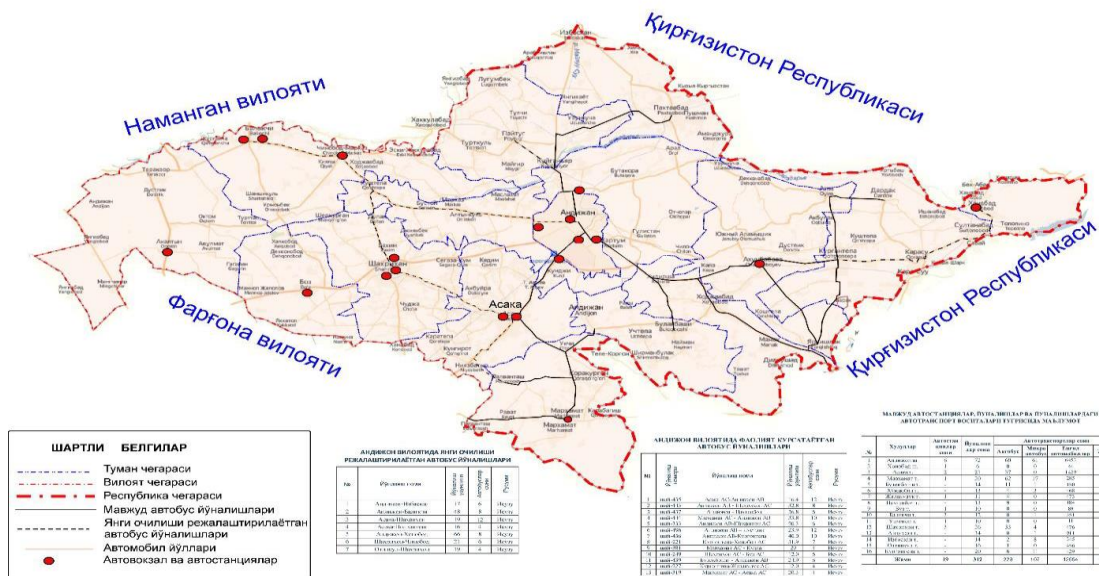
Kirish. O'zbekiston Respublikasining "Shahar yo'lovchilar transporti to'g'risida"gi qonuni, davlatimiz rahbarining yo'lovchi transportini tashkil etish tizimini yanada takomillashtirishga oid farmon va qarorlari mavjud muammolarni bartaraf etishda muhim dasturi amal bo'lmoqda. Biroq sohada o'z echimini kutayotgan muammo va kamchiliklar ham yo'q emas. Ayrim obektlar yo'nalish jadvallari va sxemasi, yo'lovchilar va haydovchilarga zarur ma'lumotlarni etkazish uchun ko'rgazmali stendlar bilan jihozlanmagan, bekatlarda yo'nalishlarning nomi, tartib raqami va harakatning oraliq vaqti to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilmagan [1].

Masalaning qo'yilishi va tadqiqot usuli. Shahar jamoat yo'lovchi tashish

transporti shahar hayotini ta'minlashning muhim omillaridan biridir. Boshqa mulkchilik shaklidagi transport tashuvchilar bilan taqqoslaganda [2]:

- Bu avtobus yo'nalishlari mavjud yo'lovchilar oqimiga mos keluvchi marshrutlar;
- malakali mutaxassislar;
- yo'l harakati xavfsizligi talablarini ta'minlash;
- tasdiqlangan jadval jadvalini taqdim etish va shu asosida yurish.

Андижон вилоятида йўловчи ташиш йўналишларининг схематик жойлашуви

1-rasm Andijon viloyatida yo'lovchi tashish yo'nalishlarining sxemasi

Shahar avtomobil yo'lovchi tashish transportining ahamiyatiga qaramay, muammolar mavjud, xususan harakatlanuvchi tarkibning keskin yomonlashishi va yangilanishning etarli emasligi, bu esa yo'lovchi tashish xavfsizligini va texnik darajasini pasaytirish va ishonchlilikni kamaytirishga olib keladi. Texnik nosozlik tufayli avtobus tarmog'idan chiqadigan avtobuslar soni ko'paymoqda va bu o'z navbatida foydalanish xarajatlarini ham, transport xarajatlarini ham oshiradi. Katta muammo, shuningdek, xarajatlar va tariflarning past darajadagi subsidiyalar bilan muvofiqdigi, korxonaning zararlanishiga olib keladigan kreditorlik qarzlariga to'g'ri keladi [3].

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Shahar avtomobil yo'lovchi

tashish transporti samaradorligini oshirish uchun parkni yangilash kerak. Bu quyidagilarga imkon beradi:

- Qatnovlar sonini ko'paytirish;
- Aloqa va texnik tezliklarini oshirish;
- Ish unumdorlikni 1 ishchiga oshirish;
- Transportning moddiy sarfini kamaytirish.

Avtotransport kompaniyasining natijasi yo'lovchilarni belgilangan manzilga o'z vaqtida etkazib berishdir. Shuningdek, jamoat transportida muntazamlilikni ta'minlash kerak. Cheklangan moliyaviy resurslarga ega bo'lgan holda, korxonah rahbariyati minimal xarajatlar bilan maksimal iqtisodiy samara beradigan echimni tanlashi kerak. Agar biz korxonaning asosiy muammosini tan olsak, bu daromadning pasayishi hisoblanadi

yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish, iqtisodiy mezon asosiy mezon bo'ladi, chunki mahsulot ishlab chiqarish natijalari o'sishi (yo'lovchilarni tashishdan tushgan daromadlar) Shahar avtomobil yo'lovchi tashish transportining ahamiyatiga qaramay, muammolar mavjud, xususan harakatlanuvchi tarkibning keskin yomonlashishi va yangilanishning etarli emasligi, bu esa yo'lovchi tashish xavfsizligini va texnik darajasini pasaytirish va ishonchlilikni kamaytirishga olib keladi. Texnik nosozlik tufayli avtobus tarmog'idan chiqadigan avtobuslar soni ko'paymoqda va bu o'z navbatida foydalanish xarajatlarini ham, transport xarajatlarini ham oshiradi. Katta muammo, shuningdek, xarajatlar va tariflarning past darajadagi subsidiyalar bilan muvofiqligi, korxonaning zararlanishiga olib keladigan kreditorlik qarzlariga to'g'ri keladi [4-5].

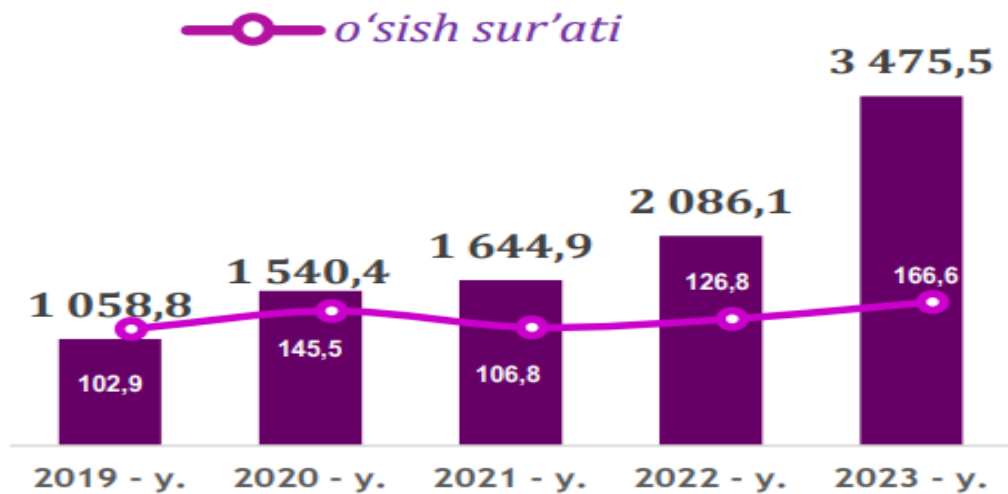
Qaror bilan Andijon shahri hamda shahar atrofi yo'nalishlarida yo'lovchilar tashish haqining yangi tariflari belgilandi. Andijon shahrida yo'lkira avtobus qatnovlari uchun naqd yoki bank kartasidan to'langanda 2000 so'm, ATTO transport kartasi bilan to'langanda esa 1500 so'm, yo'nalishli taksi xizmatidan foydalanganda esa 3000 so'm etib belgilandi.

Shahar atrofi yo'nalishlarida esa bir yo'lovchi kilometr uchun avtobuslarda 150 so'm, yo'nalishli taksi (mikroavtobus)larda 245 so'm, yo'nalishli taksi (Damas)larda 300 so'm etib belgilandi. Mazkur qaror rasmiy e'lon qilingandan so'ng kuchga kiradi. "E-qaror" yagona elektron tizimida qaror bilan tanishgan "Daryo" muxbiri hujjat qabul qilinganiga oradan bir hafta o'tgan bo'lsa-da, nega e'lon qilinmaganligi bilan qiziqdi.

Viloyat hokimligi axborot xizmati rahbari Muslimbek Ibrohimov topshiriq hujjatlar "E-xat" tizimi orqali tushirilishini aytib, shaxsan qarordan bexabarligini bildirdi. Biroq ayni shu yo'nalish bo'yicha ishlayotgan axborot xizmatining xodimi e'lon qilgan bo'lishi kerakligini ta'kidladi.

Hokimlik axborot xizmati bosh mutaxassisi Ozodbek Jabborov esa ayni paytda ushbu qaror e'lon qilish uchun tayyorlanayotganini bildirgan. Vaholanki, mazkur qaror qonunchilikka muvofiq umum majburiy bo'lib, normativ-huquqiy hujjat hisoblanib, "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi qonunining 38-moddasiga muvofiq "O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi" yoki mahalliy davlat hokimiyati organining rasmiy nashrida e'lon qilinishi kerak edi. Bundan tashqari qonunning 40-moddasida, shuningdek, qarorning 8-bandida rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kirishi qayd etilgandi.

Andijon viloyatida tashish va saqlash sohasida o'rtacha oylik ish haqi Tashish va saqlash sohasida tarmoqlar bo'yicha ish haqi o'zgarishi dinamikasi, o'rtacha oylik ish haqining yillar kesimidagi dinamikasi, ming so'm

Avtomobil transportida yo'lovchilar tashish bo'yicha qaysi hudud yetakchi.

Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2021- yilda transport turlari bo'yicha yo'lovchi tashish tarkibida avtomobil transporti yetakchilik qilmoqda. Uning jami yo'lovchi tashish hajmidagi ulushi - 98,0 % ni tashkil etmoqda [6-7].

Avtomobil transportida tashilgan yo'lovchilar umumiy hajmida eng yuqori ulushga ega bo'lgan hududlar:

- Toshkent shahri - 19,2 %
- Andijon viloyati - 12,4 %
- Toshkent viloyati - 11,4 %
- Farg'ona viloyati - 11,1 %
- Samarqand viloyati - 7,9 %
- Namangan viloyati - 7,9 %
- Xorazm viloyati - 7,0 %

Xulosa.

Avtotransport kompaniyasining natijasi yo'lovchilarni belgilangan manzilga o'z vaqtida etkazib berishdir. Shuningdek, jamoat transportida muntazamlikni ta'minlash kerak. Cheklangan moliyaviy resurslarga ega bo'lgan holda, korxonalar rahbariyati minimal xarajatlar bilan maksimal iqtisodiy samara beradigan echimni tanlashi kerak. Agar biz korxonaning asosiy muammosini tan olsak, bu daromadning pasayishi hisoblanadi yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish, iqtisodiy mezon asosiy mezon bo'ladi, chunki mahsulot ishlab chiqarish natijalari o'sishi (yo'lovchilarni tashishdan tushgan daromadlar) Minimal kirish manbalaridan (xarajatlar) foydalangan holda zanjir transportni amalga oshirish uchun firmalar) bu menejerning umumiy vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. угли Рахимов, Р. Р. (2022). МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНОГО ТИПА ПОДВИЖНОГО СОСТАВА ДЛЯ ПЕРЕВОЗКИ

- МЕДИКАМЕНТОВ ПОТРЕБИТЕЛЮ. *Journal of new century innovations*, 18(5), 109-120.
2. ўғли Раҳимов, Р. Р. (2022). ТАШИШДА ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИНГ СИФАТ КЎРСАТКИЧЛАРИНИ БАҲОЛАШ. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(14), 656-663.
3. Raximov, R. (2023). AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO 'RSATUVCHI USTAXONASINI JORIY ERISH AFZALIKLARI. *TA'LIMDAGI ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA ULARNING ILMIY YECHLARI*, 1 (1), 280-290.
4. Raximov, R., & Daminov, D. (2023). TRANSPORT VOSITALARI DETALLARI RESURSLARINI KOMPYUTERDA HISOBLASH. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 2(2), 75-82.
5. Sohibjon o'g'li, SJ, & Rafuiqjon o'g'li, RR (2023). TRANSPORT LOGISTIKASI TIZIMINI TOSHKIL ETISHNING IQTISODIY AHAMIYATI. *TADQIQOTLAR*, 25 (1), 79-83.
6. Raximov Raxmatullo Rafuiqjon o'g'li, & Solimhammadov Jamshidbek Sohibjon o'g'li. (2023). LOGISTIKA TIZIMING TRANSPORT TOSHQIL ETUVCHISI. *TA'LIMDAGI ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA ULARNING ILMIY YECHLARI*, 7 (7), 27-33. <https://esiconf.com/index.php/mpe/article/view/546> dan olindi.
7. Raximov Raxmatullo Rafuiqjon o'g'li, & Solimhammadov Jamshidbek Sohibjon o'g'li. (2023). TRANSPORTDA LOGISTIKA XARAJATLARINI VA TARIFLARNI SHAKLLANTIRISH. *BUTUN DUNYO ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 2 (2), 106-114. <https://esiconf.com/index.php/TOSROWW/article/view/543> dan olindi
8. Rafuqjon, R., & Rahimov, O. L. (2022). Avtomobil Transportida Tashuv Ishlarini Amalga Oshirishda Harakat Xavfsizligini Ta'minlash Uslublarini Takomillashtirish Yo'llari. *Образование И Наука В Ххи Веке*, 750-754.
9. Raximov, R. ., G'ulomova, Z. ., & G'ulomov, I. . (2023). SHISHA ISHLAB CHIQRISH VA UNI KLASIFIKATSIYASI. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(2), 9-15. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yota/article/view/9865>
10. угли Рахимов, Р. Р. (2022). Процесс электролитического осаждения хрома на поверхности деталей.

O'ZBEKISTON TASHQI SAVDO LOGISTIKASI VA TRANZIT YO'LLAR SIFATIDA FOYDALANILADIGAN AVTOMOBIL YO'LLARI TAHLILI

Nurdinov Murodali Alijonovich,

“Transport logistikasi” kafedrasini mudiri,

Andijon mashinasozlik instituti,

e-mail: dariyod@bk.ru +998902103363

KALIT SO'ZLAR

*logistika, transport xizmati,
tashqi savdo, transport,
transport kommunikatsiyalari,
logistika markazi, transport
kompleksi.*

ANNOTATSIYA

O'zbekiston tashqi savdosining zamonaviy logistika va transport xizmati tahlil qilindi. O'zbekiston transport siyosatining asosiy yo'nalishlari ko'rib chiqildi. Unda logistika markazlarining qisqacha tavsifi va ularning mamlakat transport salohiyatini rivojlantirishdagi roli ko'rsatilgan. O'zbekiston transport kompleksini tashqi iqtisodiy majmui bilan o'zaro munosabatlarida rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Kirish. Ma'lumki, O'zbekiston yirik xalqaro dengiz portlari, transkontinental temir yo'l va avtomobil yo'laklaridan uzoqda joylashgan. Bundan tashqari, ular murakkab topologiyaga ega bo'lib, dunyoning boshqa mintaqalari bilan transport aloqalarini qiyinlashtiradi. Bunday davlatlar o'zlarining tashqi savdolarida qo'shni davlatlar hududlari orqali quruqlikdagi tashishlarga sezilarli darajada bog'liqdirlar. Zaif transport infratuzilmasi va qo'shni mamlakatlarda transport va bojxona tranziti uchun cheklangan me'yoriy-huquqiy bazalar transport xarajatlarini sezilarli darajada oshirishi va tashish vaqtlarini uzoq va oldindan aytib bo'lmaydigan qilib qo'yishi mumkin.

Yuqori transport xarajatlari eksport tovarlarining raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir qiladi, importni qimmatlashtiradi va mamlakatlarning tashqi savdodagi ishtirokini cheklaydi. Transport xarajatlarini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi mintaqa davlatlarining jahon iqtisodiyotiga samarali iqtisodiy integratsiyalashuvi uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda.

Shu munosabat bilan mamlakatimiz transport - kommunikatsiya kompleksini jadal rivojlantirish, tashqi savdo yuklarini tashish yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish, ayniqsa, dengiz kommunikatsiyalaridan olisda joylashgan O'zbekiston uchun dolzarb ahamiyatga ega. Bundan tashqari, O'zbekiston iqtisodiyotining jadal rivojlanishi va izchil o'sishi transport - kommunikatsiya kompleksi va logistika tizimini jadal rivojlantirishni taqozo etmoqda.

Bir necha yillar davomida O‘zbekiston transport siyosatining asosiy yo‘nalishlari xalqaro transport kommunikatsiyalariga integratsiyalashuv, tashqi savdo va tranzit yuklarni tashishning samarali xalqaro yo‘nalishlarini rivojlantirish, transport kompleksini modernizatsiya qilish, logistika markazlari tarmog‘ini shakllantirish va tranzitni ko‘paytirishdan iborat. [1]

Xorijiy avtotashuvchilarning O‘zbekiston Respublikasi hududi orqali tranzit harakat qilishi uchun mo‘ljallangan yo‘nalishlarni Vazirlar Mahkamasining 2011 yil 9 dekabrda 323-son qarori bilan 44 ta qilib belgilangan.

Avtomobil transportida tashishlar hajmi ortishi bilan Xorijiy avtotashuvchilarning O‘zbekiston Respublikasi hududi bo‘ylab tranzit harakat qilishi uchun qo‘shimcha qulay shart-sharoitlar yaratish, respublikaning transport va tranzit salohiyatini oshirish hamda avtomobil transportida eksport-import yuklarining uzluksiz tashilishini ta‘minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018 yili 30 iyundagi 492-son qarori bilan ushbu yo‘nalishlar sonini 99 ta etib belgilandi [2, 3].

Ushbu tranzit yo‘nalishlar, 35 ta avtomobil yo‘li orqali bog‘lanadi. Bularning uzunligi va qayerdan qayergachaligi quyidagi jadvalda batafsil berilgan.

Tranzit yo‘llar sifatida foydalaniladigan avtomobil yo‘llarining nomalanishi

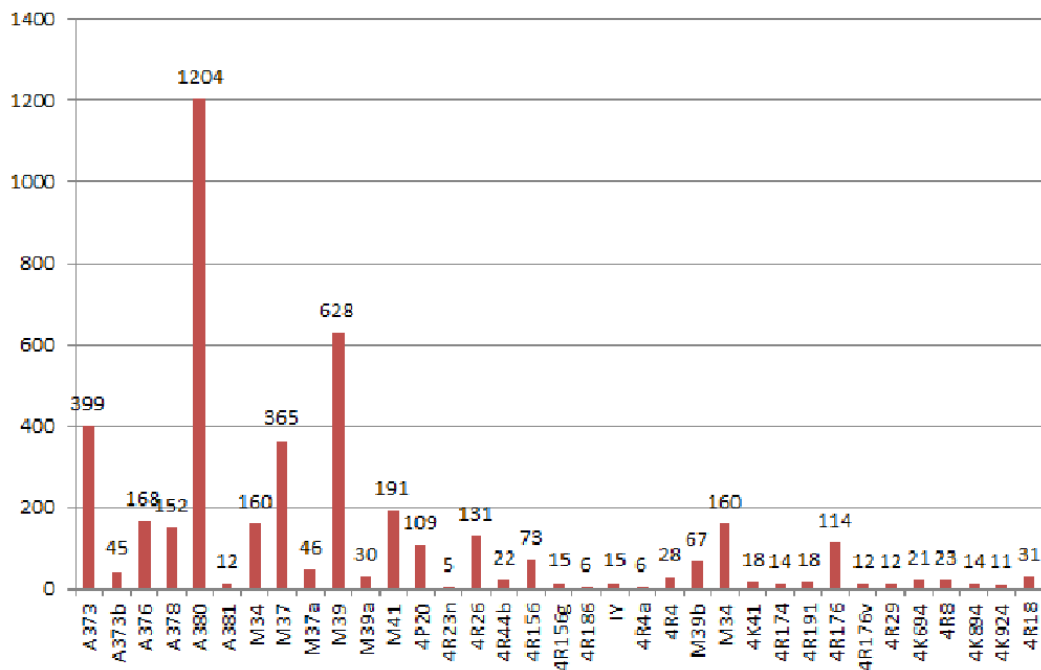
1.1-jadval

t/r	Avtomobil yo‘lining nomi	Uzunligi km	Qayerdan-qayergacha
1	A373	399	Chinoz sh.dan - "Do‘stlik" postigacha (Qirg‘ziston chegarasi)
2	A373b	45	A373 a/y.dan - Toshkent sh.gacha
3	A376	168	Qo‘qon sh.dan - Jizzah sh.gacha
4	A377		
5	A378	152	Samarqand sh.dan-G‘uzor sh.gacha
6	A380	1204	G‘uzor sh.dan-Boysungacha
7	A381	12	Xo‘jaylidan - Toshovuz gacha
8	M34	160	Toshkent sh.dan-Xovosgacha
9	M37	365	Samarqand sh.dan-Olot gacha
10	M37a	46	Samarqand halqa yo‘li
11	M39	628	Qozog‘iston r. chegerasidan-Termizgacha
12	M39a	30	M39 a/ydan-Hayratongacha
13	M39b	67	Toshkent halqa yo‘li
14	M41	191	Madaniyat (Qirg‘ziston chegerasi)dan-Termizgacha
15	4R17e		
16	4P20	109	Qorasuv q.g‘idan-Bekobod sh.gacha

17	4R23n	5	M39 a/y.1458 kmdan-Termiz daryo portigacha
18	4R26	131	Sirdaryo sh.dan-Qiyot q.gacha
19	4R44b	22	A376 a/y.dan-Farg'ona halqa yo'ligacha
20	4R156	73	Urganch sh.dan-A380 a/y/ning 570 km gacha
21	4R156g	15	4R156 a/ydan - Turkmaniston r. chegarasigacha
22	4R186	6	Chinoz sh.dan - Qozog'iston r. chegarasigacha
23	4R4a	6	Toshkent sh.dan-Sariyog'och sh.gacha
24	4R4	28	Toshkent sh.dan-Keles ch.gacha
25	4K41	18	A380 a/y.ning 797 km dan-Kumjikkon DFX gacha
26	4R174	14	Nukus sh.dan-Xo'jayli sh.gacha
27	4R191	18	Nukus kichik halqa yo'li
28	4R176	114	Nukus sh.dan - Taxtako'pir sh.gacha
29	4R176v	12	4R176 a/y.dan-A380 a/y.gacha
30	4R29	12	M34 a/y.dan - Qozog'iston r. chegarasigacha (II'ich)
31	4K694	21	May q.dan-Bogish q.gacha (Toshkent vil.)
32	4R8	23	M39 a/y/ning 813 kmdan-Chirchiq sh.gacha
33	4K894	14	Shuxay q.dan-Do'stlik q.gacha (Farg'ona vil)
34	4K924	11	"Urganch-Mangit" avtoyo'li-Do'simbay q.-Margugat q.-Guliston q. Xorazm viloyati
35	4R18	31	A373 a/y.dan - Guliston sh.gacha -22km, A373 a/y.dan -Olmaliq sh.gacha - 9 km
	Jami:	4325	

Eslatma: “IY”-Inspektor yo'li mavjud, bu yo'lning uzunligi 15 kmni tashkil etadi. 4R156 a/y dan-A380 a/y gacha nazorat yo'ligacha hisoblanadi. (a/y – avtomobil yo'li)

1.1-jadvalni quyidagi gistogramma ko'rinishida ko'rishimiz mumkin.

1.1-gistogramma. Transit avtomobil yo'llarining soni va uzunliklari.

Ushbu tranzit yo'llar 35 ta avtomobil yo'llaridan iborat bo'lib, umumiy uzunligi 4325 kmni tashkil etadi.

Ayni paytda O'zbekistonda transport va transport kommunikatsiyalari sohasida ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda. Osiyo taraqqiyot banki (OTB), Yevroosiyo tiklanish va taraqqiyot banki, shuningdek, Yaponiya, Xitoy, Eron, AQSH kabi xalqaro tashkilotlarning moliyaviy ko'magi va ko'magida eski yo'llarni rekonstruksiya qilish va yangi yo'llar, temir yo'llar qurish ishlari olib borilmoqda., tunnellar, ko'priklar, aeroportlar va boshqalar transport infratuzilmasi amalga oshiriladi.

Xususan, Yevropa Ittifoqi Markaziy Osiyo va Kavkaz hududi orqali o'tuvchi Osiyo va Yevropa o'rtasidagi "Buyuk ipak yo'li" transport kommunikatsiyalari tarmog'ini qayta tiklash bo'yicha TRASEKA loyihasini amalga oshirmoqda [4, 5].

Ushbu loyihalar doirasida hamkorlikning quyidagi ustuvor yo'nalishlari belgilab olindi:

mamlakatlar o'rtasida, shu jumladan:

- yo'lovchilar va yuklar harakatini osonlashtirish maqsadida Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida transchegaraviy tashish tartiblarini uyg'unlashtirish va soddalashtirish;

- transport operatorlari uchun teng sharoitlar yaratish va ko'rsatilayotgan xizmatlar samaradorligini rag'batlantirish maqsadida Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida transport qoidalarini uyg'unlashtirish;

- Markaziy Osiyo davlatlari ichidagi ishlab chiqarish markazlari va bozorlarini bog'lash hamda qo'shni hududlar va bozorlarga chiqish imkoniyatlarini yaxshilash uchun mintaqaviy va xalqaro transport yo'laklarini rivojlantirish va takomillashtirish;

- xususiy sektor ishtiroki va korporativ boshqaruvni takomillashtirish orqali samarali xizmatlar ko'rsatishni rag'batlantirish maqsadida temir yo'l va avtomobil yo'llarini modernizatsiya qilish;

- hududiy transport tarmoqlarini rivojlantirish, ulardan foydalanish va ularga to'g'ri xizmat ko'rsatishni ta'minlash maqsadida sohada moliyalashtirish va boshqaruvni takomillashtirish;

- Markaziy Osiyo mintaqasida raqobatbardosh transport koridorlarini yaratish;

- yo'lovchilar va yuklarning samarali harakatlanishiga ko'maklashish;

- xavfsiz va odamlarga yo'naltirilgan, foydalanish mumkin bo'lgan va ekologik toza transport tizimini rivojlantirish.

1.2-jadval

DOZVOL talab etiladigan davlatlar:	
1	Avstriya
2	Bolgariya
3	Belarusiya
4	Xitoy

5	Chexiya
6	Finlyandiya
7	Gruziya
8	Germaniya
9	Vengriya
10	Italiya
11	Qozog'iston
12	Qirg'iziston
13	Latviya
14	Litva
15	Niderlandiya
16	Polsha
17	Ruminiya
18	Rossiya
19	Slovakiya
20	Sloveniya
21	Shveytsariya
22	Tojikiston
23	Turkiya
24	Turkmaniston
25	Ukraina
26	Moldova
27	Gretsiya
28	O'zbekiston - Qirg'iziston - Xitoy
29	Estoniya
30	Ozarbayjon

Andijon viloyatining asosiy hamkor davlatlarga amalga oshirgan eksport hajmi va o'sish sur'atlari, yillar kesimida

1.3-jadval

Davlatlar	Mln. AQSh dollari		O'sish sur'ati, % da		O'rni	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Koreya Respublikasi	104,3	263,2	39,4	2,5 b.	1	1
Xitoy Xalq Respublikasi	27,9	138,3	75,0	4,9 b.	2	2
Rossiya Federatsiyasi	14,6	23,4	49,1	160,1	3	3
Turkiya	13,7	9,9	108,0	72,2	4	4
Hindiston	2,2	5,3	99,9	2,4b.	7	5
Shveytsariya	0,2	4,3	82,9	26,5 b.	28	6
Chexiya Respublikasi	1,4	4,2	52,3	2,9b.	12	7
Qirg'iz Respublikasi	6,3	3,9	412,5	61,0	5	8
Italiya	1,7	3,3	75,8	190,6	9	9
Braziliya	2,7	2,8	63,9	103,4	6	10

Tailand	1,1	2,8	5,8	2,6 b.	15	11
Germaniya	0,6	2,3	15,4	3,b.	18	12
Slovakiya	1,0	1,6	111,8	161,9	17	13
Polsha	1,7	1,6	2,1 b.	92,6	10	14
AQSh	2,1	1,5	67,1	73,1	8	15
Meksika	0,3	1,4	20,6	4,3 b.	26	16
Avstriya	1,3	1,1	2,1 b.	91,6	13	17
Eron Islom Respublikasi	1,0	1,1	136,1	106,9	16	18
Litva	0,2	1,1	133,5	4,9 b.	27	19
Belarus	0,5	1,0	11,2 b.	2,1 b.	21	20

Avtomobil transporti Respublika transport tizimining asosiy elementi bo'lib, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy rivojlanishni ta'minlashda, iqtisodiyot tarmoqlarini bir butunga birlashtirishda, respublikaning eng muhim sanoat markazlarini bog'lashda, shaharlar, tumanlar o'rtasidagi aloqalarni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. va mamlakat shaharlari.

- Beyneu avtomobil yo'li qurib bitkazilgandan so'ng bunday yo'nalishlar soni yana 8 taga ko'payadi, ular Tojikiston, Qirg'iziston, Turkmaniston, Afg'oniston va Qozog'iston janubi chegaralariga boradi [6, 7].

Xulosa. Yuqoridagilarni umumlashtirib, shuni xulosa qilishimiz mumkinki, butun respublika bo'yicha xalqaro xizmatlar ayirboshlash balansi ijobiy bo'lib, O'zbekiston, asosan, MDH mamlakatlariga nisbatan sof importyor sifatida ishlaydi. Savdo Rossiya, Xitoy, Qozog'iston va Janubiy Koreya bilan eng faol rivojlanmoqda - ular milliy eksport va tovarlar va xizmatlar importining qariyb 55% ni tashkil qiladi. Xizmatlar tashqi savdosining tuzilishi asosan transport va turizmga asoslangan. So'nggi yillarda biznes xizmatlari savdosi faol rivojlanmoqda.

Texnik sohalardagi muhandislik va xizmatlar milliy eksport va importning salmoqli qismini egallaydi. Konsalting va marketing xizmatlarining roli ortib bormoqda. Shu bilan birga, milliy eksport tarkibida menejment, yuridik, audit va kompyuter xizmatlarining ayrim turlari deyarli yo'q.

O'zbekiston transport majmuasining tashqi iqtisodiy majmui bilan o'zaro munosabatlarida quyidagi yo'nalishlarda rivojlanishi kutilmoqda:

- milliy transport operatorlarining jahon transport bozorida va birinchi navbatda, O'zbekiston eksport - import yuklarini tashish bozorida raqobatbardoshligini oshirish;

- O'zbekistonning Markaziy Osiyodagi geografik joylashuvi afzalliklaridan foydalanib, Sharqiy - G'arbiy, Shimoliy - Janubiy tranzit transport yo'laklarini tashkil etish;

- tranzit xarajatlarini kamaytirish hamda iqtisodiy va noiqtisodiy xarakterdagi boshqa asoratlarning oldini olish maqsadida eksport

mahsulotlarini jahon bozoriga olib chiqish uchun to'g'ridan-to'g'ri transport yo'nalishlarini yaratish.

Yo'lovchi tashish xalqaro kommunikatsiyalarini rivojlantirish va takomillashtirish maqsadida xalqaro transport koridorlari shakllantirilmoqda.

Shunday qilib, murakkab integratsiyalashgan dunyoda O'zbekiston Respublikasi jahon iqtisodiy hamjamiyatiga evolyutsion bosqichma-bosqich kirishning o'ziga xos modelini amalga oshirayotgan suveren mustaqil davlat sifatida o'zini namoyon etmoqda. Bu uzoq va mashaqqatli yo'lning bosqichlari Markaziy Osiyo, MDH, so'ngra Yevroosiyo qit'asining kengroq geosiyosiy makonida integratsiyalashuvdir [8,9].

Adabiyotlar

1. Новікова А.М., Мироненко В.П. Європейська транспортна політика до 2010 року // Автошляховик України. – № 4. – 2005. – С. 5 – 9.
2. Кельмен І.І., Вільховський Є.К., Рахубовський Н.К.. Шляхи адаптації суспільства до темпів пришвидшеної автомобілізації населення України // Автошляховик України. – № 4. – 2005. – С. 10 – 14.
3. Гуревич Л.М., Зорін О.М. Систематизація професійної підготовки перевізників // Автошляховик України. – № 6. – 2005. – С. 19.
4. Редзюк А.М. Державна Концепція підвищення безпеки дорожнього руху в Україні // Автошляховик України. – № 1, №2. – 2006. – С. 2 – 11 и 12 – 14.
5. Сильянов В.В., Тонконоженков О.И. Аудит безопасности дорожного движения в проектах автомобильных дорог // Наука и техника в дорожной отрасли. – № 1. – 2007. – С. 2 – 3.
6. Alijonovich N. M., Zakirovich N. I. ANDIJON SHAHRIDAGI TRANSPORT OQIMLARINING TAHLILI //PEDAGOG. – 2024. – Т. 7. – №. 2. – С. 223-230.
7. Alijonovich N. I. Z. N. M. et al. EFFECT OF SYNTHESIS GAS SUPPLY ON ENGINE PERFORMANCE //MSW Management Journal. – 2023. – Т. 33. – №. 2. – С. 125-132.
8. Nurdinov M., Dumahonov F. TRANSPORT SOHASINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR //Conference on Digital Innovation:" Modern Problems and Solutions". – 2023.
9. Alijonovich N. M., Zakirovich N. I. ANDIJON SHAHRIDAGI TRANSPORT OQIMLARINING TAHLILI //PEDAGOG. – 2024. – Т. 7. – №. 2. – С. 223-230.
10. угли Рахимов, Р. Р. (2022). Процесс электролитического

осаждения хрома на поверхности деталей.

11. Rafiqjon o'g'li, RR, & Sohibjon o'g'li, SJ (2023). ANDIJON SHAHRIDA JAMOAT TRANSPORTI MUAMMOLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10 (6), 153-157.
12. Rafiqjon o'g'li, RR, & Sohibjon o'g'li, SJ (2023). ANDIJON SHAHRIDA JAMOAT TRANSPORTI MUAMMOLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10 (6), 153-157.
13. Sohibjon o'gli, S. J. (2024). O 'ZBEKISTONDA INTELLEKTUAL TRANSPORT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 15(4), 9-14.
14. Rafuiqjon o'g'li, R. R., & Sohibjon o'g'li, S. J. (2023). LOGISTIKA TIZIMING TRANSPORT TOSHQIL ETUVCHISI. TA'LIMDAGI ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA ULARNING ILMIY YECHLARI, 7 (7), 27-33.
15. Raximov, R. (2023). AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO 'RSATUVCHI USTAXONASINI JORIY ERISH AFZALIKLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(1), 280-290.

INNOVATIVE
WORLD

АКУШЕРСКИЕ КРОВОТЕЧЕНИЯ

Туксанова Д.И.

Бухарский государственный медицинский институт,
Бухара, Узбекистан.

АННОТАЦИЯ

В 2022 г. во всем мире было зарегистрировано более 80 000 случаев материнской смертности, вызванный акушерским кровотечением. Несмотря на то, что за последние 25 лет абсолютное число материнских смертей, вызванных кровотечением, сократилось, оно остается ведущей непосредственной акушерской причиной материнской смертности. Уровень медицины каждой страны определяется качеством жизни репродуктивной системы женщин. Определение факторов риска приводящие к данной патологии являются основным моментом изучения данной острой проблемы.

Актуальность. Недавние оценки показывают, что 29,3% материнских смертей и 26,7% тяжелых неблагоприятных исходов у матерей во всем мире связаны с кровотечением. Существуют большие различия по регионам на кровотечения приходится 9,3% смертей в странах с высоким социально-демографическим индексом и 45,7% в странах с низким социально-демографическим индексом [1,5,12]. Оценки распространенности ПРК в литературе варьируются от 1 до 10% всех родов. Факторы риска ПРК включают различные материнские факторы (т. е. возраст матери, отсутствие родов, анемия, кесарево сечение в анамнезе, миомы), осложнения беременности (т. е. предлежание или отслойка плаценты, многоплодная беременность, многоводие, амнионит, гипертензивные нарушения беременности) и характеристики родов (например, эпизиотомия, задержка плаценты, рваная рана, разрыв матки, большая масса тела новорожденного). Однако возможность предсказать ПРК по дородовым и интранатальным факторам риска очень низка. Таким образом, усилия по снижению неблагоприятных материнских исходов должны быть сосредоточены на раннем распознавании и лечении послеродового кровотечения.

Определение и диагностика. Наиболее общепринятое определение ПРК основано на количестве крови, потерянной после рождения. В 1990 г. техническая рабочая группа Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ) определила ПРК как кровопотерю объемом 500 мл из половых путей после вагинальных родов, данное количество было выбрано в качестве объема кровопотери для диагностики ПРК на основании обычно используемого порога и того, что считалось нормальной послеродовой кровопотерей [2,4,11]. Стандартные спектрометрические методы меченых эритроцитов

выявили среднюю кровопотерю 300–550 мл при вагинальных родах и 500–1100 мл при кесаревом сечении определяется как потеря > 1000 мл. В случаях кесарева сечения стандарт ПРК в некоторых руководствах повышен до 1000 мл. В других протоколах используются другие определения.

В дополнение к широкому диапазону нормальных значений послеродовой кровопотери произвольному порогу не хватает клинических доказательств. Многие женщины теряют более 500 мл крови без каких-либо клинических последствий, а у некоторых будет меньше кровотечений, и они по-прежнему будут подвергаться риску неблагоприятного исхода. Исходное состояние здоровья женщины может быть важным фактором, определяющим способность переносить кровопотерю любого объема. Например, у большинства здоровых женщин без анемии признаки и симптомы гемодинамической нестабильности не проявляются до тех пор, пока кровопотеря не достигнет 1000 мл. Напротив, для женщин, чьи системы органов скомпрометированы сопутствующей патологией, может потребоваться более раннее вмешательство при меньшем объеме кровопотери, чтобы избежать плохой перфузии конечных органов. Не существует доказательств в поддержку текущего определения ПРК, основанного на объеме кровопотери. Кроме того, надежное измерение кровопотери представляет серьезную проблему для диагностики на основе порога кровопотери. ВОЗ рекомендует визуальную оценку кровопотери в качестве стандарта измерения кровопотери, однако известно, что визуальная оценка крайне ненадежна. Визуальная оценка послеродовой кровопотери по сравнению со спектрофотометрией снижает объем реальной кровопотери на 33-50% что, возможно, задерживает правильную диагностику и лечение [3,6,8].

В клинической практике для повышения достоверности измерения использовались различные методы измерения кровопотери, такие как салфетка под ягодицами с градуированным/откалиброванным мешочком, впитывающие маты для родов или замачивание обычной домашней ткани. Когда кровопотеря регистрируется методами прямого измерения, средняя кровопотеря выше (разница, 58,6 мл), и почти в два раза больше женщин выявляют ПРК, чем при непрямом измерении. Однако не существует метода оценки, который широко использовался бы для точного измерения кровопотери. В попытке улучшить количественную оценку кровопотери после родов в странах с высокими ресурсами началось движение за всестороннее измерение кровопотери после родов с использованием простыни и путем взвешивания всех компрессов и губок не только после вагинальных родов, но и после кесарево сечение. Кроме того, не было

показано, что более точная оценка кровопотери сама по себе улучшает оказание помощи при послеродовом кровотечении.

Большое рандомизированное кластерное исследование, проведенное в 78 больницах по всей Европе, в котором сравнивалась визуальная оценка кровопотери после родов с объективной оценкой с использованием калиброванного сосуда, показало, что частота тяжелых послеродовых кровотечений и предоставление дополнительных вмешательств существенно не отличались между двумя методами оценки кровопотери. Также признается важность учета клинического статуса на самом деле, большинство руководств включают признание изменений в клинических признаках как часть классификации тяжести ПРК. Измеряемые компоненты включают частоту сердечных сокращений, артериальное давление, частоту дыхания и даже скорость кровотока. Вместе с объемом кровопотери клинические состояния могут дать более достоверную картину того, что происходит в сердечно-сосудистой системе женщины с кровотечением. Многие клинические руководства включают жизненно важные признаки диагноза ПРК без указания. Большинство руководств ссылаются на гемодинамическую нестабильность или признаки клинического шока как триггеры для вмешательства.

Рабочая группа ВОЗ, которая установила пороговое значение 500 мл для определения ПРК, также согласилась с тем, что диагноз является клиническим решением, таким образом, клиницисты могут решить начать терапевтическое действие при более низком уровне кровопотери, меньше чем 500 мл на линии оповещения, затем достигается линия действия, когда жизненно важные функции женщины находятся под угрозой. Несмотря на предоставление клиницисту значительной свободы в управлении курсом каждого отдельного пациента, эти предложения относительно того, как можно использовать порог 500 мл на практике, породили неопределенность в отношении того, когда следует вмешиваться. Неточный диагностический порог затрудняет разработку руководств и протоколов. Дополнительная проблема заключается в том, когда рассматривать женщину в послеродовом периоде как имеющую «признаки клинического шока» или «гемодинамическую нестабильность». Некоторые авторы предложили модели классификации для начала лечения ПРК. Однако эти системы в основном полагаются на оценку кровопотери и следовательно, имеют те же проблемы, что и определения ВОЗ, описанные ранее.

Физиология изменения объема циркулирующей крови у беременных. У женщин в послеродовом периоде рассмотрение клинических признаков для начала лечения ПРК должно основываться на четком понимании сердечно-сосудистой системы во время

беременности. Изменения в сердечно-сосудистой системе могут быть защитными для большинства женщин с кровотечением, поскольку адаптация сердечно-сосудистой системы помогает компенсировать потерю крови после родов. В кратце, сердечно-сосудистые изменения начинаются примерно на шестой неделе беременности, приводят к увеличению объема крови на 45% (1200–1600 мл) и достигают максимального объема 4700–5200 мл примерно на 32 неделе беременности. Сердечный выброс увеличивается примерно на 50% во время беременности, который колеблется в среднем от 4,6 л/мин до 8,7 л/мин и достигает своего пика между 25 и 35 неделями беременности, после чего остается стабильным до родов. Частота сердечных сокращений увеличивается с пятой недели беременности и увеличивается на 15–20 ударов в минуту примерно к 32 неделе беременности. Как систолическое, так и диастолическое артериальное давление падают с 12-14 недель беременности, что вызвано снижением периферического сопротивления из-за обхода плацентарного кровообращения. С 24-й недели беременности и до рождения наблюдается постепенный возврат артериального давления к уровню до беременности или выше из-за увеличения объема крови. Во время родов сокращения матки, боль, тревога и проба Вальсальвы способствуют увеличению симпатической нервной системы, тонус, который повышает частоту сердечных сокращений и артериальное давление. Кроме того, увеличивается преднагрузка, которая изменяет ударный объем и приводит к увеличению сердечного выброса на 30%. Сразу после родов происходит увеличение сердечного выброса на 60–80% из-за перехода крови из матки в кровеносную систему и из-за увеличения венозного кровотока. Эти изменения уменьшаются после первых 10 минут, приближаясь к норме примерно через 1 час после родов. Сердечный выброс уменьшается на одну треть в течение 2 недель после родов и, как ожидается, вернется к небеременным значениям через 24 недели была потеряна (обычно >1000 мл) [7,9]. Таким образом, изменения показателей жизнедеятельности, возникающие в результате кровотечения, проявляются поздно в процессе и могут не привести к раннему выявлению ПРК.

Тактика лечения. В акушерской популяции существует значительная вариабельность изменений клинических признаков, связанных с кровопотерей, что затрудняет установление пороговых значений для запуска клинических вмешательств. Кроме того, поскольку традиционные жизненные показатели изменяются поздно и менее надежны в качестве триггеров для клинических действий другие показатели могут помочь охарактеризовать материнскую гиповолемию, вызванную кровотечением, к которым относятся потребность в переливании крови, скорость кровопотери и снижение значения

гематокрита. Тем не менее, ни один из них не улучшил выявление послеродового кровотечения и не помог запустить действие. Переливание крови варьируется в зависимости от запасов, суждений отдельных клиницистов и согласия пациента, другие параметры, включая скорость кровопотери и значение гематокрита, могут не отражать текущее клиническое состояние женщины, поскольку они часто определяются ретроспективно, на них могут влиять другие факторы и они могут быть доступны не во всех условиях, может не хватать точности в оценке гипотензии, простое их сочетание может преобразовать, казалось бы, обычные клинические параметры в более точный показатель гиповолемии, называемый шоковым индексом (ШИ). ШИ рассчитывается путем деления частоты сердечных сокращений на систолическое артериальное давление и может улучшить прогностическую способность отдельных клинических признаков, что способствует раннему выявлению женщин с риском гиповолемии в результате акушерских причин. Существует обратная связь между ШИ и функцией левого желудочка, связанная со степенью снижения системного кровотока и транспорта кислорода. В акушерских популяциях ШИ впервые использовался для определения тяжести кровопотери при внематочной беременности, быть достоверным индикатором кровопотери в первом триместре беременности для пациенток с болями в животе и лучшим индикатором разрыва внематочной беременности и гемоперитонеума, чем другие клинические признаки иная реакция сердечно-сосудистой системы, чем кровопотеря в послеродовом периоде. Хотя этот клинический признак может быть достоверным для этой популяции, его достоверность в отношении послеродовой кровопотери еще предстоит определить. Хотя ШИ не является новым показателем, отражающим тяжесть состояния у пациентов с травмами, его использование в акушерской популяции началось недавно. Это может быть связано с физиологическими изменениями сердечно-сосудистой системы во время беременности, которые снижают точность клинических признаков для выявления кровотечений в период беременности и послеродового периода. Возобновление внимания к роли показателей жизнедеятельности в оценке ПРК последовало за недавней публикацией исследований, связывающих ШИ с тяжелыми геморрагическими состояниями. Недавние исследования показали прямую связь между повышенным ШИ и потребностью в переливании крови.

Le Vas и соавт. также обнаружили, что ШИ $>0,9$ указывает на необходимость массивной трансфузии у пациентов с ПРК. Предыдущее исследование установило, что нормальный диапазон ШИ составляет 0,5–0,7 у небеременных женщин и 0,66–0,75 у женщин в раннем послеродовом периоде. Недавнее исследование установило стандартные

референсные значения ШИ для беременности с низким риском. Авторы обнаружили, что средние значения ШИ колебались от 0,75 до 0,83 при беременности на всех сроках гестации. Средние значения уменьшались к концу беременности для женщин со сроком гестации >37 недель среднее значение ШИ составило 0,79. Для доношенных беременностей ШИ 0,9 представляет собой 82-й перцентиль. У женщин в послеродовом периоде ШИ может немного отличаться от 0,52 до 0,89, и на него может влиять использование эпидуральной анестезии и эргометрина в третьем периоде родов. Этот факт указывает на то, что почти 20% женщин без сердечно-сосудистых проблем в срок или в послеродовой период будет иметь ШИ $>0,9$.

Следовательно, хотя 1 изолированная оценка ШИ может быть важна, изменения ШИ во время родов и послеродового периода (т. е. тенденция к повышению) могут быть лучшим индикатором острых сердечно-сосудистых изменений или надвигающегося криза. Такие изменения ШИ можно отметить еще до того, как произойдут значительные изменения артериального давления и частоты сердечных сокращений.

В ретроспективном анализе 958 женщин, перенесших гиповолемический шок из-за акушерского кровотечения всех причин, авторы обнаружили, что ШИ является лучшим предиктором смерти и тяжелых неблагоприятных материнских исходов (смерть или тяжелая заболеваемость), чем другие жизненные показатели, 68 и только 6,3% этих женщин имели ШИ 0,9, медицинские работники на местах, у которых могут возникнуть трудности с расчетами деления, могли сказать, что, если частота сердечных сокращений выше, чем систолическое артериальное давление (таким образом, давая число $>0,9$), послеродовая женщина, вероятно, нуждается в направлении или вмешательство. Однако необходима дальнейшая оценка ШИ, чтобы определить его полезность в качестве раннего индикатора компромисса среди акушерской популяции.

Текущее определение ПРК, основанное исключительно на количестве потерянной крови, может не соответствовать клиническим потребностям. Мы согласны с недавней дискуссией о необходимости переопределения ПРК. Ни визуальная оценка кровопотери, ни использование отдельных показателей жизнедеятельности не оказались полезными в нашем стремлении к раннему распознаванию ПРК и его быстрому лечению. Поиск стратегии, которая приведет к более ранним действиям среди женщин, подвергающихся наибольшему риску неблагоприятного исхода, по-прежнему имеет решающее значение для улучшения материнских исходов. В условиях с небольшим количеством вариантов лечения послеродового кровотечения и большим количеством домашних родов диагностика и лечение должны

быть даже раньше, чем в стационарных условиях, чтобы улучшить результаты. Необходимы более ранние действия для женщин, наиболее подверженных риску неблагоприятного исхода, однако также необходим баланс, чтобы избежать излишней перегрузки систем здравоохранения. Критерии распознавания ПРК должны быть простыми и удобными для использования в повседневной клинической практике во всех условиях и должны включать клинические данные, чтобы облегчить быструю диагностику и лечение, а также раннее выявление женщин, которые могут испытать шок. Предварительные данные свидетельствуют о том, что ШИ может быть одним из таких показателей, поскольку он может иметь лучшую прогностическую способность, чем другие жизненно важные признаки, может показывать изменения в сердечно-сосудистой системе матери и может быть простым в использовании. Тем не менее, прогностическая способность ШИ и других клинических показателей инициировать своевременное лечение ПРК остается неизвестной, но заслуживает тщательной проспективной оценки. Тем не менее, прогностическая способность ШИ и других клинических показателей инициировать своевременное лечение ПРК остается неизвестной, но заслуживает тщательной проспективной оценки, а также других клинических аспектов послеродовых женщин, которые делают возможной клиническую оценку ПРК.

Вывод. Исследования скорости кровопотери, процента объема крови, теряемой во время родов, проспективные исследования клинических признаков, их связи с перфузией органов, физиологии послеродовых кровотечений, включающей динамическое влияние вмешательств на сердечно-сосудистую систему, могут помочь нам более точно диагностировать ПРК, что в свою очередь ведет к раннему лечению и сохранению репродуктивного органа.

Литература

1. Бобокулова С. Б. Встречаемость гиперандрогении в структуре репродуктивных нарушений у женщин // Сборник материалов V международного молодежного научно-практического форума. 22 апреля 2021 г. Оренбург.С.-203
2. Зарипова Д.Я., Туксанова Д.И., Негматуллаева М.Н. Особенности течения перименопаузального перехода женщин с ожирением. Новости дерматовенерологии и репродуктивного здоровья. № 1-2.2020 Стр.39-42.
3. Каримова Н.Н., Ахмедов Ф.К., Наимова Н.С. К вопросу причин послеродовых кровотечений в Бухарской области // Новый день в медицине. – 2019. – № 2(26). – С. 186-189.
4. Курцер М. А., Бреслав И. Ю., Кутакова Ю. Ю. и др. Гипотонические послеродовые кровотечения. Использование перевязки

- внутренних подвздошных артерий и эмболизации маточных артерий в раннем послеродовом периоде // Акушерство и гинекология. 2012. № 7. С.36–41
5. Савельева Г. М., Курцер М. А., Бреслав И. Ю. и др. Опыт использования аппарата Haemonetics Cell Saver 5+ в акушерской практике // Акушерство и гинекология. 2013. № 9. С.64–71
 6. Kassebaum NJ, Barber RM, Bhutta ZA, et al. Global, regional, and national levels of maternal mortality, 1990e2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. *Lancet* 2016;388:1775-812.
 7. Nurkhanova N.O. Assessment of the risk of endometrial hyperplasia in the perimenopausal period. / *International Journal of Advanced Research in Engineering and Applied Sciences*, 2022. Vol. 11. No. 6. P. 8-15. <https://garph.co.uk/IJAREAS/June2022/2.pdf>
 8. Say L, Chou D, Gemmill A, et al. Global causes of maternal death: a WHO systematic analysis. *Lancet Glob Health* 2014;2:e323-33.
 9. Souza JP, Gülmezoglu AM, Vogel J, et al. Moving beyond essential interventions for reduction of maternal mortality (the WHO Multicountry Survey on Maternal and Newborn Health): a cross-sectional study. *Lancet* 2013;381:1747-55.
 10. Sheldon WR, Blum J, Vogel JP, Souza JP, Gülmezoglu AM, Winikoff B. Postpartum haemorrhage management, risks, and maternal outcomes: findings from the World Health Organization Multicountry Survey on Maternal and Newborn Health. *BJOG* 2014;121(suppl):5-13.
 11. Kramer MS, Berg C, Abenhaim H, et al. Incidence, risk factors, and temporal trends in severe postpartum hemorrhage. *Am J Obstet Gynecol* 2013;209:449.e1-7.
 12. Biguzzi E, Franchi F, Ambrogi F, et al. Risk factors for postpartum hemorrhage in a cohort of 6011 Italian women. *Thromb Res* 2012;129:e1-7.

Harbiy pedagoglar kasbiy kompetentligini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Usmanov Xakimjon Xusanovich

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi tinglovchisi, podpolkovnik

ANNOTATSIYA

KALIT SO'ZLAR

Pedagogik kompetentlik, kasbiy faoliyat modeli, kasbiy muhit, pedagogik shart-sharait, harbiy-kasbiy kompetentlik, tashkiliy-redagogik shart-sharait

Ushbu maqolada pedagogik jarayonda o'quvchilarning subyektivligini ta'minlash va faolligini oshiruvchi texnologiyalarni tatbiq etish jarayonlarini loyihalashtirish va pedagogik jarayonda foydalaniladigan didaktik vositalarni tanlash va oldindan tayyorlash, pedagogik jarayonlarning uzluksizligi va uzviyligini ta'minlovchi chora-tadbirlarni belgilash shunindok pedagogik jarayonlarda ilg'or pedagogik tajribalar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanilish haqida so'z boradi.

Bugungi kunda davlatimiz tomonidan ta'limga qaratilayotgan e'tibor barcha pedagoglarning o'z ustida ishlashi, tinmay izlanish olib borishi hamda o'quv jarayonini zamon talablari darajasida, ilmiy asosda tashkil etishlari uchun zaruriy sharoitlarni yaratib berish bilan bir qatorda, ta'lim sohasiga yosh mutaxassislarining kelib qo'shilishiga imkoniyat yaratmoqda, bu esa o'z navbatida ta'lim myassasasi pedagoglar oldiga yanada yangi vazifalar qo'yadi.

Ma'lumki, inson har doim o'sish va rivojlanishdadir. Shunday ekan, inson kamolotiga ta'sir etuvchi omillarnig ilmiy-nazariy mohiyatini barcha pedagogik jamoalari to'g'ri tushunishlari lozim. Har bir pedagog, o'z pedagogik faoliyatini turli xil sharoitlarda va jamoalarda insonlar ta'sirida amalga oshiradi.

Pedagogik komponentning maqsad va vazifalarini to'la amalga oshirish uchun, avvalo, pedagogik komponent tushunchasining mohiyat-mazmunini bilish, uning barcha qirralari to'g'risida ma'lumotga ega bo'lib, ularning birligi, izchilligini ta'minlash lozim. Chunki ularning birini o'zgarishi, tabiiy holda ikkinchisining o'zgarishiga olib keladi. Natijada pedagogik mahorat to'laqonli mazmunga ega bo'lmay, uni egallash qiyin bo'lib qolishi mumkin.

Xo'sh, pedagogik kompetentlik o'zi nima?

Uni qanday egallash mumkin?

Pedagogik kompetentlik - bu o'qituvchi-tarbiyachining shunday shaxsiy (bolajonligi, xayrihohligi, insonparvarligi, mehribonligi, samimiyliligi, nazokati va h.k.) va kasbiy (bilimdonligi, zukkoligi, fidoyiligi, ijodkorligi, eruditsiyasi va h.k.) fazilatlarini belgilaydigan xususiyatki, u o'z o'quv fanini chuqur va atroflicha bilishida, pedagogik-psixologik va metodik tayyorgarligida, talaba-yoshlarni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishning optimal yo'llarini izlab topib, amaliy faoliyatga qo'llashida namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, kompetentli pedagog bo'lish uchun o'qituvchi o'z o'quv predmetini davr talablari asosida bilishi, pedagogika, psixologiya, metodika fanlarini mukammal o'zlashtirishi hamda insoniylik, mehnatsevarlik va fidoyilik kabi ma'naviy-axloqiy fazilatlarini o'zida tarkib toptirishi lozim.

Shuni alohida qayd qilib o'tmoq zarurki, pedagoglik kasbi murakkab va ma'suliyatli kasbdir. Ushbu kasbning sharafliigi va murakkabligi shu bilan belgilanadiki, u doimo ongning yagona sohibi bo'lgan inson bilan muloqotda bo'ladi. Ongli va tirik jonzot esa aqliy, ruhiy, hamda jismoniy jihatdan doimo rivojlanishda bo'ladi. Shuning uchun, o'quvchi bilan doimo muloqotda bo'lganda, unga ta'sir ko'rsatish uchun muntazam ravishda psixologiya, tarbiya nazariyasi kabi fanlarni mukammal o'rganib, o'z kasbiy mahorati ustida muttasil ish olib borishi kerak. Bu o'qituvchidan pedagogik-psixologik va metodik tayyorgarlikni ta'minlaydi.

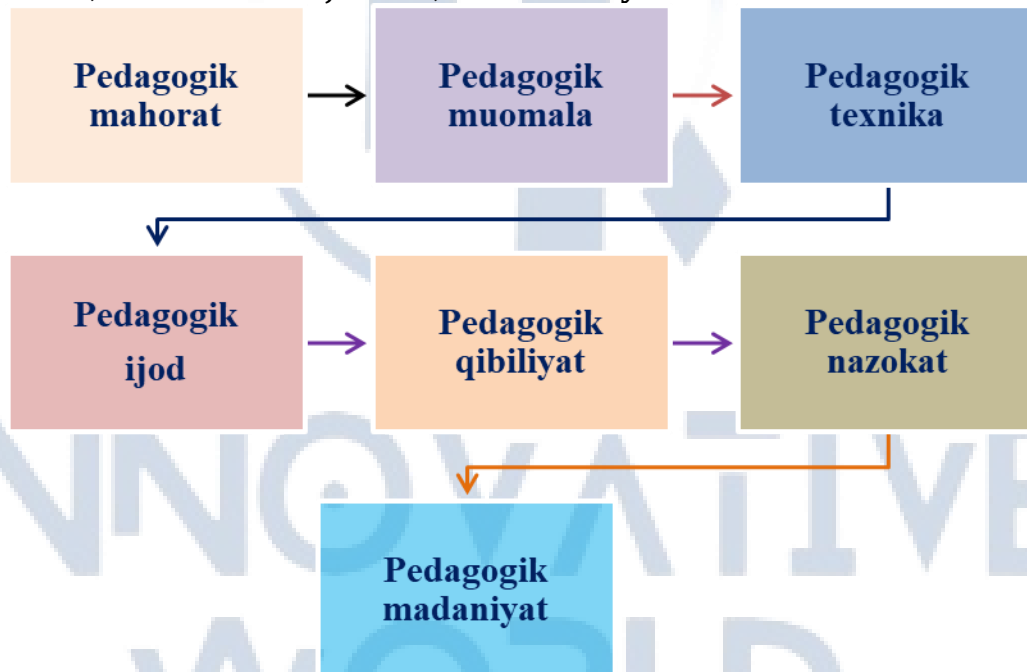
Harbiy ta'lim myassasalari o'qituvchilarining aksariyati pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishda o'qituvchining asosiy vazifalari ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil etish va nazorat qilish, ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarga o'rganilishi rejalashtirilgan mavzu bo'yicha zaruriy axborotlarni yetkazib berishdan iborat deb hisoblaydilar.

Bizning fikrimizcha, pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish jarayonida pedagoglar tomonidan o'ziga xos ahamiyat kasb etuvchi quyidagi vazifalar bajarilishi zarur:

- o'quv dasturida o'rganilishi rejalashtirilgan mavzuga mos ravishda ta'lim jarayonining ta'lim-tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarini belgilash;
- maqsadga muvofiq ko'zlangan natijalarga erishish uchun vazifalar belgilash va belgilangan vazifalarni bajarish yo'nalishida tashkil etiladigan faoliyatni oldindan rejalashtirish, amalga oshirish yo'l-yo'riqlarini va qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarni tanlash;
- vazifalarning mazmun va mohiyatiga ko'ra o'quvchilarning imkoniyatlarini oldindan aniqlashtirish va vujudga kelishi mumkin bo'lgan vaziyatlarni oldindan bashorat qilish asosida bajariladigan vazifalarni imkoniyatlarga ko'ra taqsimlashni rejalashtirish;
- ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash;
- pedagogik jarayonda o'quvchilarning subyektivligini ta'minlash va faolligini oshiruvchi texnologiyalarni tatbiq etish jarayonlarini loyihalashtirish;
- pedagogik jarayonda foydalaniladigan didaktik vositalarni tanlash va oldindan tayyorlash;
- pedagogik jarayonlarning uzluksizligi va uzviyligini ta'minlovchi chora-tadbirlarni belgilash;
- ta'lim myassasalari, oila va mahallaning o'zaro aloqasini ta'minlash;

- pedagogik jarayonlarda ilg'or pedagogik tajribalar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanilish;
- Davlat ta'lim standarti va davlat talablarini amaliyotda qo'llash va uning monitoringini olib borish;

Demak, harbiy ta'lim myassasalari pedagoglarining o'z funksional vazifalarini amalga oshirish jarayoni pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishga yo'naltirilgan vazifalarni amalga oshirish jarayoni bo'lib, pedagogik jarayonlarda ko'zlangan natijalarga erishish uchun belgilangan maqsadlar yo'nalishidagi subyekt (o'qituvchi-o'quvchi)lar faoliyatini rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilish, tahlil qilish va baholash, pedagogik jarayonlarda bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatish orqali subyektlarning faoliyatini muvofiqlashtirishni nazarda tutadi. Pedagogning ijtimoiy ahamiyat kasb etuvchi turli faoliyatlari davomida zaruriy pedagogik ko'nikmalarining shakllanishi, kasbiy qobiliyatini namoyon etish jarayonida esa uning uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan intellektual qobiliyat, tasavvur va tushunchalari, tafakkuri rivojlanadi, va ma'naviyati oshadi.

1-rasm. Harbiy pedagogni kasbiy kompetentligining tarkibiy qismlari.

Harbiy pedagoglarni kasbiy shakllantirish pedagogik va texnik bilimlarni fan, ta'lim, texnika, texnologiya va ishlab chiqarish iqtisodiyoti sohalaridagi o'zgarishlarga asoslangan integratsiyasi ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu jarayon pedagoglarni tayyorlash mazmunini asoslash va kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasini yaratishda myayyan o'zgarishlarni amalga oshirish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Xususan, pedagogga xos kasbiy kompetentlik negizida ijtimoiy, maxsus (psixologik, metodik, informasion, kreativ, innovatsion hamda kommunikativ), shaxsiy, texnologik va ekstremal kompetentlik kabi sifatlar aks etadi. Pedagogning kasbiy kompetensiyasi pedagogik (o'quv va tarbiya) jarayonning samarali, muvaffaqiyatli tashkil etilishini ta'minlaydi. Kasbiy kompetensiyaga ega bo'lish uchun pedagog o'z-o'zini izchil rivojlantirib borishga e'tiborni qaratishi zarur.

Yana ma'lumot o'rnida shuni ta'kidlab o'tish joizki, bugungi kunda oliy harbiy ta'lim tizimida pedagog kadrlar kompetentligi yuqorida qayd etilgan barcha mezonlarga to'liq javob beradi, deb bo'lmaydi. Ba'zi hollarda pedagog kadrlar yangilikning mohiyatini chuqur anglab yetmaydilar, ba'zan uni qo'llash shart-sharoitlariga va talablariga yetarlicha e'tibor bermaydilar, ba'zan mavjud sharoitni hisobga olmaydilar, ba'zan ijodkorlik yetishmaydi. Bularning barchasi jarayonlarning sust kechishiga yoki natijalar samarasining pasayishiga olib keladi. Shu sababli bugungi kunda harbiy pedagog kadrlar faoliyatini baholash tizimi masalasi dolzarb bo'lib hisoblanadi. Harbiy pedagog kadrlar potensialini ta'minlash, rivojlantirish mexanizmlari orasida yetakchi o'rinni qayta tayyorlash va malaka oshirish egallaydi va metodik ishlar bilan birgalikda kasbiy davomiy rivojlanish tizimini tashkil etadi. Elektron ta'lim muhitida harbiy pedagogning kompetentligini oshirish yoki uzluksiz ta'lim g'oyasi nafaqat mustahkam ta'lim nazariyasida, balki zamonaviy pedagogika amaliyotida ham belgilangan. Davomiylik bu bir mexanizm shakllanishini oshirish jarayoni emas, balki, barcha kichik tizimlar va shakllantirish jarayonlari chuqur integratsiyasidan natija olish imkonini beradi. Bugungi kunda yuqori malakali, ijod qiluvchi, faol, zamon bilan hamnafas bo'ladigan harbiy pedagog kadrlarga talab kuchaydi. Inson hayoti davomida ta'limni gorizontal hamda vertikal rivojlantirishga va shakllantirishga mo'ljallangan. Uzluksiz ta'lim negizida rivojlanish, salohiyatning o'sib borishi yotadi. Uzluksiz ta'lim konsepsiyasi professional o'sish jarayoni doimiylikini ta'kidlab, mutaxassis ish faoliyati davomida mehnatga layoqatli bo'lishi uchun yangi bilimlarni egallab turishga ko'mak beradi. Uzluksiz ta'lim nafakat shaxsiy rivojlanishning ifodasidir, balki uning kafolati uchun zarur sharti - jamiyatda o'zini amalga oshirish imkoniyati hamdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga ega nashrlar
 1. Abduqodirov A.A., To'rayev B.Z. Informatika va axborot texnologiyalari sohasidagi bo'lajak mutaxassis kadrlarning kasbiy kompetentligini shakllantirish nazariyasi va metodikasi. MonografiY. - Toshkent: "Navro'z", 2015. - 174 b.

2. To'rayev B.Z. Informatika va axborot texnologiyalariga tegishli mutaxassislik fanlarini o'qitishning metodik tizimini loyihalash // O'zMU xabarlari. – Toshkent, 2014. – № 3. – B. 215-220.
3. To'rayev B.Z. Ta'limni axborotlashtirish sharoitlarida bo'lajak mutaxassislar kasbiy kompetentligini shakllantirishning metodik tizimi modeli // O'qituvchilarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo'yicha kompetentligi: muammo va yechimlar: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent. TDPU, 5 aprel 2012. – B. 111-113.
4. Готская И.Б. Методическая система обучения информатике студентов педвузов в условиях рыночной экономики (теоретические основы, практика проектирования): Дис. ... докт. пед. наук. – Волгоград, 2003. – 314 с.
5. Yuldashev U.Y., Boqiyev R.R., Zakirova F.M. Informatika o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: Talqin, 2005. – 160 b.
6. Краевский В.В., Хуторской А.В. Основы обучения: Дидактика и методика. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 352 с.
7. Бороненко Т.А. Теоретическая модель системы методической подготовки учителя информатики: Дис. ... докт. пед. наук. – СПб., 1997. – 335 с.
8. Могилев А.В. Развитие методической системы подготовки по информатике в педагогическом вузе в условиях информатизации образования: Дисс. ... докт. пед. наук. – Воронеж. 1999. – 365 с.
9. Смолуанинова О.Г. Развитие методической системы формирования информационной и коммуникативной компетентности будущего учителя на основе мультимедиа-технологий: Дисс. ... докт. пед. наук. – СПб., 2002. – 504 с
10. Смолуанинова О.Г. Развитие методической системы формирования информационной и коммуникативной компетентности будущего учителя на основе мультимедиа-технологий: Дис. ... докт. пед. наук. – СПб., 2002. – 504 с
11. Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish nazariyasi va metodologiyasi. – T.: "Fan va texnologiya", 2012. – 104 b.

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DARSLIKLARNI O'RNI

Mamasoliyeva Sadoqatxon Taxirjonovna

Toshkent Shahar Miroybod tumani

110-sonli umumta'lim maktabi

O'zbek tili fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

KALIT SO'ZLAR

yangi darsliklar, tanqidiy fikrlash, kommunikativlik, o'z - o'zini rivojlantirish, fan va texnologiya

Ushbu maqolada, asosan, 10 va 11-sinf ona tili darsliklaridagi mavzularga e'tibor qaratiladi. Shuning bilan birgalikda ularning o'quvchilar uchun qulayliklari va bugungi kun talablariga qay darajada mos tushishi shunidek yoshlarning tanqidiy va ijodiy fikrlash, kommunikativlik (muloqotga kirishish), axborot bilan ishlash, o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirilganligi haqida so'z boradi.

Bugungi kunda ilm-fan va ta'limga katta ahamiyat berilmoqda shu jumladan yangi darsliklar va innovatsion texnologiyalarga asoslangan metodlar ishlab chiqilmoqda. Albatta, bularning barchasi yosh avlodni yanada bilimga chanqoq qilish va ulardagi tanqidiy fikrlashni oshirishga qaratilgan. Bundan ko'zlangan maqsad shuki, endi o'quvchilar nafaqat oliy ta'limga, balki hayotga ko'proq tayyorlanadi, har bir ishni o'ylab o'zi bilan o'zi muhokama qila oladigan darajaga yetishadi. Buni birgina misolini 10 va 11-sinf ona tili darsliklarida ko'rishimiz mumkin. 10-sinf darsligidagi 36-mavzu 1 "Zamon qo'shimchalarining qo'llanilishi" mavzusini oladigan bo'lsak, bu dars orqali o'quvchi zamonga aloqador bo'lgan barcha ma'lumotlarni, ularni qay tarzda qo'llanilishini, boshqa qo'shimchalar bilan sinonimlik hosil qilish yoki qilmasligini va shu kabi mavzu uchun ahamiyatli bo'lgan muhim ma'lumotlarni o'zlashtirishi va amaliyotda qo'llay bilishi kerak. Buning uchun, albatta, matn ustida ishlash kerak. Ushbu 10 va 11- darsliklarda endi matn ustida ishlash uchun oddiy matn berish bilangina cheklanilmagan ya'ni o'quvchi ma'lum keltirilgan rasm orqali zamon qo'shimchalaridan to'g'ri foydalangan holda o'zi mustaqil matn tuzadi. Eng ahamiyatli joyi shundaki, rasm ham jamiyatdagi muhim ishlarni va o'zgarishlarni o'zida aks ettiradi. Yoki bo'lmasam turli xil ixtirolar va global muammolar haqida tayyor matn beriladi o'quvchi ma'lumot o'rnida undan bahramand bo'ladi. O'z-o'zidan ko'rinib turibdiki, o'quvchi ham oliy ta'limga tayyorlanadi ham hamma sohadan teng xabardor bo'lib ketadi. Ushbu darsliklardan asl ko'zlangan maqsad ham aynan shundan iborat. Quyida o'sha rasmlardan biri ham misol sifatida keltirilgan.

1. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 10-sinfi uchun darslik. Yangi nashr Toshkent-2022
36-dars

Ma'lumot o'rnida shuni aytib o'tish joizki, milliy o'quv dasturlarining oldingi standartdan farqi- XXI asrda o'quvchu muvaffaqiyatga erishishi uchun kerak bo'lgan asosiy kompetensiyalarni rivojlantirish maqsad qilib olinadi. Bular- tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash, kommunikativlik, axborot bilan ishlash, o'z-o'zini rivojlantirish. Ushbu darsliklarni ishlab chiqishdan oldin bizga qanday avlod kerak? Degan savol o'rtaga qo'yilgan. Javob sifatida bizga ilg'or fikrlaydigan, qat'iyatli, o'z maqsadi sari harakat qiladigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan, muammoni ijobiy yechadigan shaxslar kerak. Bunday shaxslar iqtisodiyotni rivojlantira oladi, jamiyatni boshqara oladi, hayotimizni o'zgartira oladi. Aynan milliy o'quv dasturiga XXI asr ko'nikmalarini singdirish orqali shunday shaxslarni tarbiyalashga harakat qilinadi.

Shu o'rinda metodikachi? Ushbu darsliklar orqali metodika qanday o'zgaradi? Degan savol vujudga kelishi tabiiy hol. 2017 yilgi standartlar ko'proq yod olishga asoslangan edi. Ma'ruza metodi ustun edi, ya'ni o'qituvchi gapiradi, o'quvchi tinglaydi. 11 yil tinglab o'rganagan o'quvchi 12-yilda ham kimnidit tinglagisi keladi. Unda qaror qabul qilish ko'nikmasi rivojlanmagan bo'ladi. Natijada bu o'quvchi mustaqil harakat qila olamaydi. Yangi o'quv dasturlarda shuni o'zgartirishga harakat qilinadi. Masalan, Finlandiya tajribasida "fenomenal ta'lim" degan tushuncha mavjud. Bu- yon atrofda sodir bo'layotgan, bola eshitayotgan, ko'rib turgan voqea-hodisalar asosida o'qitish. Xorij tajribasida "Inquiry-based learning" (o'quvchilar oldiga muammolarni qo'yilishi va o'quvchilar bu muammolarni hal qilish jarayonida o'rganilishlarga asoslangan ta'lim) tushunchasi mavjud. 10 va 11-sinf o'quv

dasturida o'quvchilar aynan yon-atrofdagi bo'layotgan voqealarni kuzatish, savollar qo'yish va savollarga javob izlash orqali o'rganish metodikasini singdirishga mo'ljallangan.

Shunidek, o'quvchilarni PISA, PIRLS, TIMSS xalqaro dasturlari imtihonlariga tayyorlash, tadqiqot natijalariga ko'ra zarur xulosalar chiqarish, ta'lim mazmuni va jarayoniga kerakli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish dolzarb masalalardan biriga aylandi. Shu bois Milliy o'quv dasturi asosida yangilanayotgan darsliklarga xalqaro baholash dasturlarining baholash mezonlari va mexanizmlariga javob beradigan, o'quvchilarni ana shu dasturlarning imtihonlariga tayyorlashga xizmat qiladigan materiallar ham kiritilyapti. Masalan, "Ona tili va o'qish savodxonligi" darsligidan o'quvchining mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan, PISA va PIRLS xalqaro baholash dasturlari talablariga mos keladigan matnlar bilan ishlashga mo'ljallangan amaliy topshiriqlar joy olgan. Bunday topshiriqlar vositasida o'quvchida matnni tushunish, tahliliy, tanqidiy fikrlash va munosabat bildirish malakalarini shakllantirish ko'zda tutiladi.

Shuning bilan birgalikda bu darsliklarda o'quvchilarni loyihalar asosida o'qitish keng yo'lga qo'yilgan. Ya'ni o'quvchilar nimanidir bajarib ko'rishadi, yasab ko'rishadi. Loyihalar ustida ishlayotganda jamoa bo'lib ishlashni o'rganishadi. Jamoa bo'lib ishlashda esa yaxshi bir lider, menejer, yaxshi suhbatdosh, yaxshi journalist, yaxshi rassom kashf qilinishi mumkin.

Masalan, buni nafaqat ona tili misolida, balki tabiiy fanlardagi "STEM mashg'ulotlari" da ham yaqqol ko'rish mumkin. Bu mashg'ulotlar bir necha fanlarni qamrab oladi. Masalan, "suv" mavzusida o'quvchi suvni geografiya, biologiya, fizika nuqtayi nazaridan o'rganadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi
2. to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022-yildagi PF-60-son
3. farmoni va uning 1-ilovasi – // Elektron manba. O'zbekiston Respublikasi
4. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>
5. Umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirish: mazmun, metodologiya, baholash va ta'lim muhiti. Xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent2020.
6. Н. М. Воскресенская. Опыт разработки стандартов образования в зарубежных странах // Вопросы образования (Россия). – 2004. – №3.

7. Curriculum: National and State Standards. Common Core State Standards Initiative // Elektron manba: <https://www.educationworld.com/standards/>
8. Zamonaviy darsliklar qanday bo'lishi kerak? - // Elektron manba. O'zbekiston Milliy axborot agentligi sayti: <http://uza.uz/posts/208815>
9. Milliy o'quv dasturi loyihalari, loyiha bo'yicha taqdimotlar. - // Elektron manba.
10. Respublika ta'lim markazi rasmiy telegram kanali: https://t.me/edurtm_uz

INNOVATIVE
WORLD

YANGI O'ZBEK SHE'RIYATIDA AYOLLAR TASVIRIDAGI TADRIJIYLIK.

Mamashukurova Niginaxon Xoljo'ra qizi

Filologiya fakulteti 4-kurs talabasi

KALIT SO'ZLAR

ayol ruhiyati, hozirgi adabiy jarayon, ayol hissiyotlari ifodasi, ayol poetikasi bilan bog'liq tashbeh va timsollar.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yangi o'zbek she'riyatida ifodalanayotgan ayol poetik timsoli va uning ifodasidagi tadrijiylik haqida so'z boradi. Adabiy jarayonda ayolning ijtimoiy hayotda tutgan o'rnini, uning sohir tuyg'ulari, murakkab ruhiy olamini tasvirlash hamma zamon she'riyatida ham muhim o'rin tutgan. Ayol psixologiyasini tahliliy o'rganish insonning ma'naviy

O'zbek adabiyoti har doim o'zining g'oyaviy mazmunining chuqurligi, hayot mazmuni masalalarini hal qilish uchun tinimsiz intilishi, insonga nisbatan insonparvarlik munosabati va uni tasvirlashning to'g'riligi bilan ajralib turadi. Qalam ahli o'zbek she'riyatida ayol obrazida, uning qalb kechinmalari orqali xalqimizning eng yaxshi xususiyatlarini ochib berishga harakat qildilar. Ma'lumki, turli zamonlar davomida ayollar turli hodisalarni boshidan o'tkazganlar, jumladan, o'tgan asrdagi ayollarga zulm bunga yorqin misol bo'la oladi. Adabiy jarayonda ayolning ijtimoiy hayotda tutgan o'rnini, uning sohir tuyg'ulari, murakkab ruhiy olamini tasvirlash hamma zamon she'riyatida ham muhim o'rin tutgan. Ayol psixologiyasini tahliliy o'rganish insonning ma'naviy olami, dunyoqarashi, tafakkur tarziga xos qonuniyatlarni kashf etishda muhim. Adabiy jarayon doim ijtimoiy muhit, adabiy-ma'naviy, madaniy hayot bilan chambarchas bog'liq holda shakllanadi. Zero, bashariyatning ongu tafakkuri, ruhiyatidagi yangilanishlar, asosan, adabiyot va san'atda o'z aksini topadi. Bunda adabiyotshunoslik fani ham o'z obyektiga yangi nigoh bilan qarash, ayol ruhiyatiga oid muammolarni chuqurroq anglash yo'lidan bordi. Badiiy adabiyotda ayolning ruhiy dramalarini to'laqonli aks ettirishda jahon nasrining ilg'or ijodiy tendensiyalariga xos jihatlar namoyon bo'lmoqda. Adabiy jarayonda ayolning ijtimoiy hayotda tutgan o'rnini, uning sohir tuyg'ulari, murakkab ruhiy olamini tasvirlashda falsafiy-psixologik, ramziy-majoziy obrazlilik ustunlik qilmoqda. G'arb va Sharq she'riyatining eng ko'hna davrlaridan boshlab yaratilgan asarlarda ayolning oilada tutgan o'rnini, uning go'zallik va muhabbat timsoli ekanligi xususida ko'plab she'rlar yozilgan. She'riyat yaralibdiki, shoirning ilhomini keltirgan, hayratini oshirgan ham ayol va uning muhabbati hisoblangan. Hamma zamonlarda ham shoirlar ayollarni madh etgan, ularning jamiyatdagi turgan o'rniga alohida to'xtatilib, o'zlarining poetik xususiyatlaridan kelib chiqib, o'z ijodiyotiga go'zal tashbehtar bilan ayollarni aks ettirgan. Ayol

go'zallik timsoli bo'lishi bilan bir qatorda, sabr- matonat, mehr-muhabbat timsoli hisoblanadi. Shunday ekan, bir shoir ayol ramzi orqali go'zallikni ifodalasa, yana bir shoir ayol zotini sabr va matonat kuychisi deb alqaydi. O'tgan asrning avvalgi yillarida o'zbek adabiy jarayonida ayol, asosan, sabr va matonat, iroda va mehr ramzi orqali shoirlar ijodida muhim ahamiyat kasb etgan. Shunday shoirlardan biri Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodidagi "Ona" she'riga e'tiborimizni qaratsak,

Parcha go'sht erdik tug'ulgan vaqtimizda,
Onamizning bag'ri o'ldi taxtimizda.

Shoir aytadiki, tug'ilgan paytimiz, bir parcha go'shtdan boshqa narsa emas edik, bizning ulg'aygan, sarbasta qomatimiz uchun onamizning bag'ri, uning sarvdek qomati fido bo'lgan. Onalar farzandlari uchun, o'zida bo'lgan hamma narsani ikkiga bo'ladi, immuniteti, qora sochlari, baquvvat beli, ajinsiz yuzlari, qizil ranglaridan, farzand bo'lib dunyoga kelishi uchun ayamaydi. Hamma ayollar shunday, fidokor bo'lish uchun, qurbon bo'lish uchun yerga tushirilgandek go'yo, ulardagi sabr, matonat, mehr qayerdan kelgan ekan!?

O'zbek she'riyatida shunday iste'dodi qoniga singib ketgan shoirlar ijod qilganki, ularga qoyil qolmasdan iloji yo'q. Shunday iste'dodga to'la shoirlardan biri Erkin Vohidov hisoblanadi. Bilamizki, she'r shoir yuragidan chiqqan hayotiy his- tuyg'ularni ifodalab, o'z o'quvchisini ruhiyati bilan yaqinlashadi. Adabiyotshunos Bahodir Karim yozgandi: "Shoir o'zi yonmasa, boshqalarni yondira olmaydi, qalb hislarida otash bo'lmasa, boshqa qablarga harorat berolmaydi. Bu sehrli otashsiz har qanday she'riy jimjimalardan badiiy vositalardan, mahoratdan naf yo'q."² Erkin Vohidov ham hamma zamonlarda ijod qilgan shoirlar kabi o'z she'rlarida Allohning tengsiz ne'mati va o'jizasi bo'lgan, nafis maxluqoti hisoblangan ayollarni juda go'zal va kuchli badiiyat bilan ifoda etgan va alqagan, she'riyatida nafis yo'llar bilan gavdalandirgan. Gapimizning yorqin misoli sifatida "Qaro qoshing..." deb boshlanuvchi she'rini tahlil markaziga qo'ysak,

Qaro qoshing, qalam qoshing,

Qiyiq qayrilma qoshing, qiz.

Qilur qatlima qasd qayrab —

Qilich qotil qaroshing, qiz.

Alliteratsiya asosiga qurilgan mazkur she'r, shoirning naqadar favqulodda iste'dodli ekanini yana bir bor isbot qiladi. Shoir shunchaki badiiy san'at uchungina bu she'rni yozmagan. Asosiy mavzusi hisoblangan bir go'zalning she'rga mahorat bilan chizilgan surati desak, mubolag'a bo'lmaydi. Tasvir nihoyatda nafislik bilan ifoda etilgan, qoshining qora va qalamdek bo'lgani o'zi qasd qilishga shay turgani bilan o'lchansa, yorning qarashi esa qotillikning o'zi, ya'niki, oshiq ma'shuqaning ayyorona nazari bilan bu dunyoni tark etishga majbur bo'lishi bilan ifoda qilingan.

² Bahodir Karim. Adabiy fikr javhari. www.kh-davron.uz

Qafasda qalb qushin qiynab,
Qanot qoqmoqqa qo'ymaysan.
Qarab qo'ygil qiyo,
Qalbimni qizdirsin quyoshing, qiz.

Lirik qahramonning qalbini xuddiki tutqundagi bechora qush misoli qiynayotgan yorga oshiq iltimos qilyapti, menga bir qaraki, qalbimni gullatsin, o'sha quyosh yanglig' nurli yuzing qalbimni qizdirsin deya so'ramoqda. Bu she'rdan mumtoz an'anaviylik ham ko'rinib turibdi. Ma'lumki, mumtoz adabiyotda yorning ko'zi-yu qoshi, qarashi, umuman olganda, butun go'zalligini shoirlar madh etgan. Erkin Vohidov ham mazkur she'rga boy va o'ziga xos klassik she'riyatimizdan andoza olgan desak xato bo'lmaydi. Erkin Vohidov tabiatan kuzatuvchan inson bo'lgani she'rlaridan sezilib turadi. Singlisiga atab yozgan "Qizaloq" she'rida ham buni ko'rishimiz mumkin.

Qo'g'irchoqdan bir zum nari ketmasdan
Erkalar, bag'riga bosar qizaloq.
Hayot nima - hali idrok etmasdan,
Go'dakligiga ham aqli yetmasdan,
Ona bo'laman deb o'sar qizaloq.

Ayol psixologiyasini kuzatgan shoir singlisining hali hayot nimalardan iborat ekanini bilmasa ham, qo'g'irchoqni bag'riga bosib erkalashini ko'rib ona bo'lishga yoshligidanoq havas qilishini payqab qoladi. Keyingi bandlarida qizaloqning ko'ngliga onalik mehr shafqatini kim solgan deya o'z -o'zini savolga tutadi. Shoir aytadiki, onalikda ham mushfiqlik bor, mashaqqat bor deya hayot zahmatlari ko'proq onaning yelkasiga tushishini tushuntirib o'tib ketadi.

Bilamizki, ayol- muhabbatning ifodasi, ayol- hayotning ifodasi, ayol- bu olamdagi eng go'zal xilqat deya tilga olinadi, xalqimiz orasida hatto "Ayol borki, olam munavvar" tarzidagi o'xshatishlar ham keng tarqalgan. Bu ta'rif esa, foniy dunyoning go'zalligi, nurli ekani ayolning muhabbati va ayolga bo'lgan muhabbat bilan o'lchanadi. Xurshid Davron esa bu haqiqatni o'z she'rlarida kuylagan. Shoir demoqchiki, hayotni sevish ayolni sevish bilandir. Agarki, hayot juda go'zal bo'lsa-yu, yoningda sen sevguvchi va seni sevguvchi bir xilqat bo'lmasa, hayotni go'zal ko'ra olmaysan, ki "Bu dunyoda sevish, sevilish soatlari bor" ekan, ayolni sevish va hayotni go'zal yashab o'tishni istaydi.

Derazangni chertganida yomg'iru shamol,
Meni yodga olurmisan, ey yolg'iz ayol.
Uzun tunlar qiynaganda cheki yo'q xayol,
Meni yodga olurmisan, ey go'zal ayol?!

Mazkur she'rdan yolg'iz ayolga nido qiladiki, qiynalgan kezlarida lirik qahramonni yodga olishini so'raydi. Ayol baribir go'zal, u yolg'izmi, yoki yo'q. hamma ayollar birdek go'zal, faqat uni ko'ra bilish va yanada go'zallikka moyil qilish erkaklarning ularning baxtli qila olishida. Tabiatan ayollar hissiyotga

berilgan bo'ladi, shunga qaramasdan, juda ham matonatli va irodali, kezi kelganda jasurlikka ham timsol bo'la oladi. Dunyoda beva qolib, yolg'iz boshiga farzandlari uchun ham moddiy ta'minotchi, ham ma'naviy ko'makdosh, ham mehribon ona, ham qattiqqo'l rahbar kabi bir qator rollarni bir o'zi o'ynaydi. Shunday yolg'iz ayollar kunduzi bilan o'zini juda kuchli ko'rsatsalar-da, kechalari hech kimga ko'rsatmaygina yig'lab oladi, tongda esa yana kuchli ona rolida davom etadilar. Ayollar mavzusi va uning tasviri hamda ifodasi hech qaysi ijodkor shoir-u yozuvchilar qalamidan chetda qolgan emas, jumladan, Muhammad Yusuf ijodida ham ayollar obrazi alohida ahamiyatga ega. Bilamizki, Muhammad Yusuf ham Abdulla Oripov aytganidek, qalbida allaqanday sohir qush sayrab turgan ijodkordir. Tom ma'noda Muhammad Yusuf ijodida abadiy barhayotlik, zavol ko'rmaslikni ko'rish mumkin. Shoir ijodiy merosida turlicha obrazlar ko'p, biroq ona, ayol, qiz ifoda va tasvirlari o'ziga xos o'rin tutadi. Bu qahramonlar ifoda etilgan she'rlarda milliy madaniyatimizga xos bo'lgan nuqtalar o'ziga xos tarzda ifoda etilgan.

Uxlamaydi tunlari,
Oy nurlari taralgan.
O'zbekning ayollari
Farzand uchun yaralgan.

Yuqoridagi misralardan ko'rib turibmizki, bu misralar o'zbek ayollarining so'z bilan chizilgan surati, negaki, o'zbekning eng yomon onasi ham farzandini o'ylamasdan qolmaydi, eng yomon ayolda ham farzandiga bo'lgan muhabbat qalbining tubida bo'lsa ham balqib turadi. Ona shunday zotki, farzandi uchun har narsaga tayyor, faqat u uchun yaralgandek go'yo. Ona qayga bormasin, nima qilmasin, farzandini bir lahza yodidan chiqarib, faqat o'zi haqida o'ylay olmaydi, u bozorga boradimi, aylangani boradimi, avvalo, birinchi o'rinda, farzandini o'ylaydi, ayniqsa o'zbek onalarida bu fazilat juda kuchli rivojlangan. Buni Muhammad Yusuf o'z she'riyatiga ustalik bilan ko'chirgan. She'r davomida esa o'zbek ayolini alqab turib, uning bir qator fazilatlarini sanab o'tadi:

Mehnat uchun yaralgan
Toqat uchun yaralgan,
Izzat uchun yaralgan.

Mazkur she'r ham o'zbek ayolining qatorlarga so'z bilan chizilgan tasviri desak, mubolag'a bo'lmaydi. Ushbu she'rda ayol obrazi mehnat, sabr, matonat, toqat ramzi sifatida ifodalangan. Muhammad Yusuf ijodida ayolga, onaga bag'ishlangan bir qator she'rlarni ko'rishimiz mumkin. Xususan, "Onaizor", "Onajon", "Onamga", "Onamga xat", "Onajonim" kabilar shular jumlasidandir.

Yetmish yulduz yog'ilib,
Yarim oycha to'lolmas
Yetti yanga bir bo'lib,
Bitta ona bo'lolmas.

Shoirning mazkur she'rida o'ziga xos tashbeh mavjud bo'lib, osmondagi yulduzlar hammasi yig'ilib, butun oy uyoqda tursin, yarimta oyning ham o'rnini bosa olmaydi, ki yettita yanga ham bitta onaning o'rnini bosib, u qilgan ishlarni, u ko'rsatgam mehrni berolmaydi, demoqchi. Soddalik va xalqchil uslubda yozish Muhammad Yusufning o'ziga xos qirradi hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, zamonaviy she'riyatda ayol poetik tasviri yangicha va o'ziga xos usulda adabiyotda qayta yaratilganini yuqoridagi ijodkorlar lirik asarlarida ko'rdik. Xususan, mustaqillik davrida ham ko'zga tashlangan mavzulardan biri ona va qiz obrazi, yoki ayol ruhiyatining zamonga xos ochib berilishi bir qator ijodkorlar nazaridan chetda qolmasdan, adabiyotga o'ziga xos usul olib kirildi, jumladan, Muhammad Yusuf, Xurshid Davron, Shavkat Rahmon ijodida, shoiralardan Zulfiya, Halima Xudoyberdiyeva, Zebo Mirzo ijodining mavzu ko'lami ayniqsa, ayol obrazi detallariga yetarlicha to'xtalib, ayol psixologiyasi aniq va ravshan ochib berilgani zamonaviy lirikaning yutug'i hisoblanadi. Shunday ekan, ayollar mavzusini o'ganish ham adabiyotshunoslikda tadqiq etilishi lozim bo'lgan dolzarb vazifalar sirasiga kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Арасту. Поэтика. Ахлоқи кабир. Риторика. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2011. – Б. 20.
2. Акромов Б. Оламнинг бутунлиги. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1988–Б.99.
3. Адабиёт назарияси. Икки томлик. – Тошкент: Фан, 1978. – Т.1. – 416 б; 1979. –Т.2. – 445 б.
4. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2002. 560 б.
- 5.. Даврон Хуршид. Баҳордан бир кун олдин. - Тошкент: Шарқ, 1997. Б.18.
6. Потебня А.А. Эстетика и поэтика – Москва: Наука, 1976. – С. 175-176.
7. Поспелов Г.Н. Вопросы методологии и поэтики. – Москва: Изд-во МГУ, 1983. – С. 42-43
8. Manba <https://tafakkur.net/sizga/zebo-mirzo.uz>
9. Shavkat Rahmatullayev. O'zbek tilining etimologik lug'ati., Toshkent., 2003., 306-b.
10. Ibrohim G'afurov. Xalq so'zi, 2019-yil, 22-fevral soni.
11. <https://kh-davron.uz/yangiliklar/muborak-kin/halima-xudoyberdiyeva-eng-qora-isheng-toza-ish-bizning-ishimiz.html>
12. Bahodir Karim. Adabiy fikr javhari. www.kh-davron.uz

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMBORXONA XO'JALIGI XIZMAT KO'RSATISHNI TASHKIL ETISH.

Murodjon Akbaraliyevich Xaydarov

Andijon mashinasozlik instituti

"Transport logistikasi" kafedrasida katta o'qituvchisi
(tel:+99877-070-44-51) murodjonxaydarov77@gmail.com

ANNOTATSIYA

KALIT SO'ZLAR

Ombor, Avtomobil, Yuk avtomobillari, Yo'l, Vaqtincha saqlash joylari, ombor xo'jaligi Taqsimlash logistikasi, Ombor maydoni.

Ko'rsatilgan ishlarni omborda bajarish texnologiyasi yukning xususiyatiga (donalab sotiladigan, sochiladigan), transport vositasi turiga (treylar, konteyner va boshqalar), shuningdek qo'llaniladigan mexanizatsiya turlariga bog'liq holda yukni tartibli saqlash va tejamkorlik bilan joylashtirish uchun omborxonada manzilli saqlash tizimi mo'ljallaniladigan joy tanlash va qat'iy (qayd etilgan joyda) yoki ixtiyoriy (yuk bilan qanday bo'sh joyda joylashtirilishi mumkin) qoidalari haqida bayon etilgan.

Ombor yoki omborlar majmui xizmat ko'rsatish infrastrukturasi bilan birgalikda ombor xo'jaligini tashkil etadi. Sanoat korxonasida ombor xo'jaligining asosiy vazifasi sanoatning tegishli moddiy resurslar bilan to'g'ri oziqlanishini, ularning saqlanishini tashkil etish va omborxonada amaliyotlarini amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlarni imkon boricha qisqarishdir. Logistika tizimida omborlarning ahamiyati va o'rnini.[1]

Omborlar logistika tizimining asosiy qismlaridan birini tashkil etadi. Logistik tizim omborlarga bo'lgan tashkiliy va texnik-iqtisodiy talablarni shakllantiradi, omborlar tizimining maqsadini va eng maqbul ishlash mezonini belgilaydi, yuklarni qayta ishlash shartlarini aniqlaydi. O'z navbatida, materiallarni omborga joylashtirishni tashkil etib (omborni joylashtirishga joy tashlash, maxsulotlarni saqlash usullari va boshqalar) zaxiraning logistika tizimining turli xil ishlarida aylanishi bilan bog'liq xarajatlarga, miqdoriga va harakatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. [2]

Logistikada omborlar ham ijobiy, ham salbiy ahamiyatga ega. Omborda saqlashning salbiy tomoni shundaki, zaxiralarni omborda saqlash bilan bog'liq xarajatlar hisobiga tovar narxi oshadi. Bu omborga joylashtirish amaliyotlariga sarflanadigan xarajatlar, omborxonani ijaraga olish, omborlarni tartibda saqlash bilan bog'liq xarajatlar.

1. Iste'molchilar buyurtmasiga muvofiq tegishli assortimentni yaratish. Sotib olish va ishlab chiqarish logistikasida mazkur vazifa ishlab chiqarishning turli bosqichlarini kerakli moddiy-texnika resurslari bilan (sifati va soni bo'yicha) ta'minlashga qaratilgan.

Taqsimlash logistikasida mazkur vazifa maxsus ahamiyatga ega. Sotuv omborlari ishlab chiqarish assortimentini mijozning buyurtmasiga muvofiq

iste'mol assortimentiga aylantiradi. Omborda kerakli assortimentni yaratish iste'molchilar buyurtmasini samarali bajarishga va mijozlarga kerakli hajmda tovarlarni tez tez yetkazib berishga yordam beradi. [3]

2. Omborga joylashtirish va saqlash. Mazkur vazifaning bajarilishi mahsulot ishlab chiqarish va uni iste'mol qilish orasidagi vaqtinchalik tafovutni baravarlashga, yaratilgan zaxiralar asosida ishlab chiqarish jarayoni uzluksiz bo'lishiga va iste'molchilarning beto'xtov mahsulot bilan ta'minlanishiga imkon beradi. Ayrim tovarlar mavsumga qarab iste'mol etilishi sababli ham tovarlarni taqsimlash tizimida saqlashga zarurat bor.

3. Jo'natishga mo'ljallangan bir to'da tovarlarni birlashtirish va yuklarni transportda jo'natish. Iste'molchilarning aksariyati omborlardan vagonga yoki treylarga sig'adigan miqdordan ancha kam tovar oladilar, bu esa o'z navbatida bunday tovarlarni yetkazib berish bilan bog'liq xarajatlarni ancha ko'paytiradi. Transport xarajatlarini kamaytirish uchun omborxonada transport vositasini yuk bilan to'ldirish uchun bir nechta mijozlarning katta miqdorda bo'lmagan yuklarini birlashtirish vazifasini bajarishi mumkin.[4]

4. Xizmat ko'rsatish. Iste'molchilarga yuqori darajada xizmat ko'rsatish maqsadida omborlar mijozlarga turli xizmatlar ko'rsatishlari mumkin: tovarlarni sotuvga tayyorlash (mahsulotni qadoqlash, konteynerlarni (maxsus idishlarni) to'ldirish, tovarlarni o'ramidan ochib olish va boshqalar); asboblarni ishlashini tekshirish, yig'ish; mahsulotni sotuvga tayyorlash; transportda jo'natish xizmatlari va boshqalar. Omborda texnologik jarayonni tashkil qilish omborga joylashtirish amaliyotlarini tavsiflash. Omborga invlashtirish amaliyotlari quyida keltirilgan tartibda amalga oshiriladi:

- yuklarni tushirish va qabul qilish;
- saqlash uchun joylashtirish (tovarlarni tekislab stellajlarga joylash);
- tovarlarni butlash va transportga ortish;
- yuklarni ombor ichida transportlarga ortish. (yuklarni tushirish va qabul qilish tuzilgan shartnoma shartlari) asosan amalga oshiriladi. [5]

Ko'rsatilgan ishlarni omborda bajarish texnologiyasi yukning xususiyatiga (donalab sotiladigan, sochiladigan), transport vositasi turiga (treylar, konteyner va boshqalar), shuningdek qo'llaniladigan mexanizatsiya turlariga bog'liq. Qabul qilish jarayonida yetib kelgan yuklarning amaldagi o'lchamlarini joylarga qo'shib yuborilgan hujjatlar bilan solishtirish, yetib kelgan yuklarni axborot tizimi orqali rasmiylashtirish va omborxonada vaqt birligini shakllantirish amalga oshiriladi. Soni va sifatiga qarab qabul qilingan yuk omborning saqlash joyiga ko'chiriladi. Saqlash jarayoni saqlash uchun tegishli omillar ta'minlanishini va omborda mavjud zaxira ustidan nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Yukni tartibli saqlash va tejamkorlik bilan joylashtirish uchun omborxonada manzilli saqlash tizimi mo'ljallaniladi, joy tanlash qat'iy (qayd etilgan joyda) yoki ixtiyoriy (yuk bilan qanday bo'sh joyda joylashtirilishi mumkin) qoida. Ixtiyoricha amalga oshiriladi. Butlash jarayonida tovarlar iste'molchilar buyurtmasi bo'yicha tayyorlanadi. Butlash

jarayoni mijozlar buyurtmasiga muvofiq joylarni tanlashni, tovarlarni jo'natishga tayyorlashni (maxsus idishlarga joylashtirish), jo'natishga mo'ljallangan alohida buyurtmalarni boshqa tovarlar bilan birlashtirishni va transport yuk xarajatlarini rasmiylashtirishni, yukni transport vositalariga ortishni o'z ichiga oladi. [6]

Yuklarni ombor ichida transportlarga ortish deganda yukni omborning turli dahalari orasida joyini o'zgartirish tushuniladi: yuk tushirish maydonchasidan qabul qilish dahasiga, u yerdan saqlash, butlash, yuk ortish dahasiga. Yuklarni ombor ichida transportlarga ortish ishlari ikki tomoni ochiq to'g'ri yo'llarda amalga oshirilishi kerak. Bu o'z navbatida omborning har qanday dahasiga qaytadan kelishning va amaliyotlar samarasiz bajarilishining oldini oladi. Yukning bir uskunadan boshqasiga o'tkazish soni eng kam bo'lishi kerak. Sanoat korxonalarini omborlari ishini tashkil etish. Korxonada omborlarning amaliy-ishlab chiqarish faoliyati omborxonaga kelgan materiallarni va mahsulotlarni tushirishni, saralashni va qabul qilishni, ularni joylashtirishni va saqlashni, shuningdek iste'molchilarga berishni va jo'natishni o'z ichiga oladi. Yuklarni moddiy omborlarga yetkazish zavod rejasiga muvofiq amalga oshiriladi. Omborga materiallarni va mahsulotlarni qabul qilish texnik hujjatlarda va yo'riqnomalarda bayon etilgan talablarga muvofiq amalga oshiriladi.[7]

Materiallarni va mahsulotlarni ombordan berish bilan bogliq amaliyotlar tanlashni, butlashni hamda materiallarni tegishli ravishda tayyorlashni o'z ichiga oladi. Materiallardan ishlab chiqarishda foydalanishga tayyorgarlik ularni tozalashni, yarim mahsulotlarga kesishni, taxtalangan materiallarni bichishni va boshqalarni o'z ichiga oladi. [8]

Omborga mahsulotlarni qabul qilish va joylashtirish. Omborga joylashtirish shaklining tanlanishi omborga egalik qilish masalasining hal bo'lishi bilan bog'liq. Ombor tanlashda ikkita yo'li bor: omborga egalik qilish, yoki umumiy omborlardan foydalanish.[9]

Xarid qiluvchi va taqsimlovchi logistikada (birinchi navbatda kichik partiyalar (to'plamlar) orqali tez-tez yetkazib berish shartini bajarish qat'iy kafolatlangan hollarda) ko'pgina korxonalar iste'molchilarga yonida yaqinlashgan umumiy omborlardan foydalanib qolishga intiladilar. Umumiy foydalaniladigan omborlarning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- ombor xo'jaligini rivojlantirishga mablag;
- ombor xo'jaligini rivojlantirishga mablag' sarflash talab etilmaydi;
- moliyaviy xavf-xatarlar qisqaradi;
- ombor hududidan foydalanishga o'zgartirishlar kiritish mumkin (ijara maydonini va muddatini o'zgartirish imkonini);
- omborni muvofiq darajada ushlab turishga va zaxiralar saqlanishiga ma'suliyat pasayadi.[10]

Omborlar soni haqida qaror qabul qilinganda, korxonalar tovar aylanishi bilan bog'liq umumiy xarajatlar miqdorini kamaytirish sharoitlaridan kelib chiqishi kerak.

Ombor maydonini hisoblash. U yoki bu ombor binosini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkich - bu omborning umumiy maydoni o'lchamidir. Omborning umumiy maydoni quyidagi tarkibiy qismlarga bo'linadi:

- yuklarga mo'ljallangan yoki foydali maydoncha bevosita moddiy boyliklar yoki ularni saqlashga mo'ljallangan uskunalardan bilan band qilingan;
- amalga oshiruvchi maydoncha - bu qabul qilish, saralash, butlash va tovarlarni chiqarish maydonchalari, shuningdek, shtabellar va stellajlar bilan band;
- konstruktiv maydoncha to'siqlar, ustunlar, narvon va h.k. lar bilan band;
- xizmatda foydalanish uchun maydoncha idora va maishiy xonalar uchun band qilingan.

Omborlar faoliyatini baholash amaldagi omborlar faoliyatini baholash. shuningdek, qurilayotgan va qayta qurilayotganlardan ko'proq naf keltiradiganini tanlash quyidagi texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha amalga oshiriladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida aytish joizki, jamiyat taraqqiyotining barcha sohalarida globallashtirishning amalga oshirilishi sharoitida transport tizimi ishini eng maqbul tarzda tashkil etish, uning faoliyati samaradorligini tahlil etish, baholash va rivojlanish istiqbollari belgilashni logistik tizimli yondashuv asosida amalga oshirish zarur.

Xalqaro mehnat taqsimoti, kooperatsiyasi va integratsiyasi jahonda bir qancha transmilliy korporatsiyalarni vujudga kelishiga turtki bo'lgan. Ular o'z faoliyatlarini amalga oshirishda global logistik zanjirlar va kanallardan foydalanadilar. Ushbu sharoitlarda, davlatlar orasidagi logistik kanallarni yaratilishiga xalqaro transport ekspeditorlik firmalari, infratuzilmalar va global telekommunikatsiya tarmoqlari yordam beradi. Innovatsion jarayon innovatsion faoliyatga nisbatan keng ma'noga ega bo'lib, u quyidagilar bilan belgilanadi: innovatsion jarayon ilmiy-tadqiqot, ilmiy-texnikaviy yangiliklarni ishlab chiqarishga tatbiq etish; innovatsion jarayon investitsiyalashtirish jarayoniga nisbatan qo'llanilishi jihatidan qisqa muddatli, ya'ni ilmiy fikr va mulohazalarning shakllanishidan, uni amalga oshirish va tatbiq etish davrini o'z ichiga qamrab oladi.

Innovatsiya ilm-fan va texnika taraqqiyoti bo'yicha ma'lum bir yangilik, kashfiyotlarni yaratish yoki mavjud ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan resurslardan foydalanishni takomillashtirish; doimiy ravishda yangiliklar izlash, bozor talablariga mos keladigan mahsulotlarni ishlab chiqarishda ilg'or texnologiyalarni qo'llash va mehnatni tashkil etish usullaridan foydalanish; bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsion investitsiya

mablag'laridan foydalanish bozor subyektiv ixtiyorida bo'lib, innovatsion faoliyatni tashkil etish darajasiga bog'liq bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. угли Рахимов, Р. Р. (2022). МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНОГО ТИПА ПОДВИЖНОГО СОСТАВА ДЛЯ ПЕРЕВОЗКИ МЕДИКАМЕНТОВ ПОТРЕБИТЕЛЮ. *Journal of new century innovations*, 18(5), 109-120.
2. ўғли Раҳимов, Р. Р. (2022). ТАШИШДА ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИНГ СИФАТ КЎРСАТКИЧЛАРИНИ БАҲОЛАШ. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(14), 656-663.
3. Raximov, R. (2023). AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO 'RSATUVCHI USTAXONASINI JORIY ERISH AFZALIKLARI. *TA'LIMDAGI ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA ULARNING ILMIY YECHLARI*, 1 (1), 280-290.
4. Raximov, R., & Daminov, D. (2023). TRANSPORT VOSITALARI DETALLARI RESURSLARINI KOMPYUTERDA HISOBLASH. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 2(2), 75-82.
5. Sohijjon o'g'li, SJ, & Rafuiqjon o'g'li, RR (2023). TRANSPORT LOGISTIKASI TIZIMINI TOSHKIL ETISHNING IQTISODIY AHAMIYATI. *TADQIQOTLAR*, 25 (1), 79-83.
6. Raximov Raxmatullo Rafuiqjon o'g'li, & Solimuhhammadov Jamshidbek Sohijjon o'g'li. (2023). LOGISTIKA TIZIMING TRANSPORT TOSHQIL ETUVCHISI. *TA'LIMDAGI ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA ULARNING ILMIY YECHLARI*, 7 (7), 27-33. <https://esiconf.com/index.php/mpe/article/view/546> dan olindi.
7. Raximov Raxmatullo Rafuiqjon o'g'li, & Solimuhhammadov Jamshidbek Sohijjon o'g'li. (2023). TRANSPORTDA LOGISTIKA XARAJATLARINI VA TARIFLARNI SHAKLLANTIRISH. *BUTUN DUNYO ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 2 (2), 106-114. <https://esiconf.com/index.php/TOSROWW/article/view/543> dan olindi
8. Rafuqjon, R., & Rahimov, O. L. (2022). Avtomobil Transportida Tashuv Ishlarini Amalga Oshirishda Harakat Xavfsizligini Ta'minlash Uslublarini Takomillashtirish Yo'llari. *Образование И Наука В Ххи Веке*, 750-754.
9. Raximov, R. ., G'ulomova, Z. ., & G'ulomov, I. . (2023). SHISHA ISHLAB CHIQRISH VA UNI KLASIFIKATSIYASI. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(2), 9-15. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yota/article/view/9865>
10. угли Рахимов, Р. Р. (2022). Процесс электролитического осаждения хрома на поверхности деталей.

BADIIY BEZAK SAN'ATI MASHG'ULOTLARIDA BADIIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

S.A.Abdusalolov

I. A. Xodjayeva

ANNOTATSIYA

KALIT SO'ZLAR

tasviriy san'at, musavvir, amaliy bezak san'ati, pedagogik kompetentlik, bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilari

Jahon amaliyotida tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy-grafik kompetentligini rivojlantirishda grafik bilimlar, ob'ektlarning funksional va konstruktiv o'ziga xosligini bilishga asoslangan ko'nikma va malakalar (kompetensiyalar)ni samarali qo'llash, grafik kasbiy yo'nalganlik va faoliyat tajribasi, grafik axborot texnologiyalari bo'yicha erkin ijodkorlik muhitini yaratish, muvaffaqiyatli kasbiy-pedagogik faoliyat, uning ahamiyati va muayyan san'at masalalarga munosabat, tasviriy san'at o'qituvchisi yo'l qo'yadigan xatolarning oldini olishga qaratilgan korreksion mashqlar tizimi alohida ahamiyatga ega. Shu jihatdan oliy ta'lim muassasalarida tasviriy san'at yo'nalishida o'qituvchilar tayyorlaydigan davlat talim standartlari, malaka talablari, o'quv dasturlarida konstruktorlik, ishlab chiqarish texnologik va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida kasbiy grafik kompetentlikni rivojlantirishning ilmiy asoslangan tizimini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Mamlakatimizda tasviriy san'at ta'limi samaradorligini oshirish bo'yicha keng qamrovli ishlar olib borilib, ta'lim mazmunini loyihalash, kasbiy grafik kompetensiyalarni tuzilmalarga ajratish, o'qitishning yangi metodik modellarini yaratish va ularni ta'lim amaliyotida qo'llashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Ta'lim mazmunini modernizatsiyalash sharoitida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilaridan kasbiy grafik bilim, ko'nikma va malakalarni egallash va ularni ta'lim jarayonida qo'llash talab etiladi. Oliy malakali mutaxassislar tayyorlash va rivojlantirish jarayoni qonuniyatlari va tendensiyalari, bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash muammolari R.X.Djurayev, A.R.Xodjaboyev, N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, Q.T.Olimov, O'.Q.Tolipov, M.B.Urazova, R.G.Isyanov, N.N.Azizxodjaeva, D.O.Himmataliyev, J.A.Hamidov, O.A.Qo'ysinov, B.A.Nazarova, Sh.N.Muslimov kabilar tomonidan o'rganilgan.

MDH mamlakatlari olimlari L.V.Antropova, I.R.Absalyamova, V.I.Baydenko, I.E.Bryakova, V.P.Bespalko, A.A.Verbitskiy, A.D.Grigorev,

I.F.Isaev, E.F.Zeer, L.V.Kolyasnikova, S.N.Mironenko, A.V.Xutorskoy, V.A.Slasyonin va boshqalar kasbiy kompetentlikni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari bo'yicha izlanishlar olib borgan.

E.P.Vox, G.A.Galenyuk, S.V.Jilich, G.M.Klochkova, T.K.Musalimov, T.P.Petlina, A.V.Petuxova, N.V.Fedotova, A.Abduraxmonov, I.R.Absalyamova, D.F.Ko'chkarova, Sh.K.Murodov, U.A.Nasritdinova, T.Rixsiboyev, D.C.Saidahmedova, S.S.Saydaliyev, A.K.Xamraqulov, Ch.T.Shokirovalarning ilmiy ishlarida bo'lajak mutaxassislarining aynan grafik tayyorgarligi va grafik-konstruktorlik kompetentligini rivojlantirish muammolari tadqiq etilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Xorijlik olimlar Anjela Stof, Benjamin Blum, Brayan Kol, Drapeau Patti, Jaslin Golberg, Merriembar Jeron pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, kompetentligi va kasbiy-pedagogik salohiyatini rivojlantirish muammolariga doir tadqiqotlar olib borgan. "Kompetentlilik" psixologiya va pedagogikaga oid adabiyotlarda professional faoliyatning ma'lum turlari bilan bog'liq sifatlarga ega bo'lishni bildiradi. S.I.Ojegovning izohli lug'atida "xabardorlik, bilganlik, biror sohada obro'-e'tibor qozonish"ni anglatadi. Shuningdek, L.Xell va D.Zigler kompetentlilikka "psixosotsiologik sifat bo'lib, kuch va ishonchni bildiruvchi, o'z ishining muvaffaqiyatli va foydali ekanligidan kelib chiqqan tuyg'u bo'lib, insonga uning atrofida bilganlari bilan hamkorlikda samarali harakat qilishi mumkinligini anglatadi", deya ta'rif berganlar.

N.A.Muslimov va boshqalar kompetentlilikni quyidagicha ta'rifladilar: "...faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish".

Yu.E.Rahimovanning ta'kidlashicha, "Kasbiy kompetentlilik – bu integrativ tavsif bo'lib, tizimlashtirilgan bilim, ko'nikma, malaka hamda shaxsga oid fazilatlarni ifodalaydi, ular bozor sharoitida raqobatbardosh bo'lish imkonini beradi". "Bitiruvchini tayyorlash modeli nafaqat bitiruvchining bilim, ko'nikma va malakalar tizimi bilan belgilanuvchi kasbiy kvalifikatsiyasini, shuningdek, zamonaviy xalqaro amaliyotda tayanch kompetensiyalar deb tavsiflanuvchi shaxsga oid sifatlarni va tizimli shakllantirilgan universal mahorat va qobiliyatlarni ham o'z ichiga oladi".

Tasviriy san'at insonning his-tuyg'ulari va qobiliyatlarini tashqariga chiqarishga yordam beradigan turli xil shakllarga ega. Rassomlik orqali keng qadrlanadi Vizual ko'nikmalar nozik ishchi kuchi uchun zarurdir. Maktab ta'limida tatbiq etilayotgan bu san'at o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarishda hamda umumiy shaxsni shakllantirishda yordam beradi. Talabalar, sahna san'ati ularning psixologik, shuningdek, ijodiy qobiliyatlarini yaxshilash bilan birga fundamental fikrlashda yordam beradi.

Hindistonda bir nechta maktab-internatlar mavjud bo'lib, ular o'zlarining ta'lim o'quv dasturlariga tasviriy san'atni joriy qilganlar, boshlaganlar, chunki bu o'quvchilarning umumiy takomillashuviga foyda keltiradi. Shunday qilib,

tasviriy san'at bo'yicha ta'lim o'quvchilarni mustahkam kelajak uchun jihozlash yo'lidir.

NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 20 apreldagi 2909 "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risidagi qarori e'lon qilindi. Ushbu farmonda Oliy ta'lim tizimida o'z yo'nalishlari bo'yicha dunyoning etakchi ilmiy-ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o'rnatish, o'quv jarayoniga ilg'or xorijiy tajribalarini joriy etish, ayniqsa, istiqbolli pedagog va ilmiy kadrlarni xorijning etakchi ilmiy-ta'lim muassasalarida stajirovkadan o'tkazish va malakasini oshirish borasidagi ishlar etarli darajada olib borilmayapti.

Zamonaviy o'qituvchilarni tayyorlash sifati zamonaviy ta'limning asosiy yo'nalishi bo'lib, butun o'quv jarayoniga va uning alohida tarkibiy qismlariga yuqori talablarni qo'yadi. Talabalarni o'z-o'zini rivojlantirish uchun ta'lim maqsadlarining o'zgarishi, sub'ekt-sub'ekt munosabatlariga o'tish va bilimlarni o'zlashtirishda mustaqillik rolining kuchayishi kasbiy kompetensiyalarni egallashda ta'lim motivatsiyasining rolini oshiradi. Bu, o'z navbatida, kognitiv qobiliyatlar va shaxsiy fazilatlarni takomillashtirish bilan bir qatorda, mas'uliyat, mustaqillik va yaxshi tashkiliy tabiat kabi bu jarayonning muvaffaqiyatini belgilaydi. Talabalarning ta'lim motivatsiyasiga bag'ishlangan ko'plab ishlarga qaramay, bu masalada hali ham to'liq yakdillik mavjud emas. Bu, ayniqsa, ichki motivatsiyaning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarning ta'siri, uning harakat mexanizmlari, shuningdek, uni qanday boshqarishni tushunish uchun to'g'ri keladi. Talabalarning ta'lim motivatsiyasi darajasini oshirish muammosini hal qilishning asosiy masalalaridan biri uni rivojlantirish uchun mos usul va texnologiyalarni tanlashdir. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, faqat an'anaviy texnologiyalardan foydalanish ushbu muammoni samarali hal qilishga imkon bermaydi. Shu nuqtai nazardan, badiiy pedagogika muvaffaqiyatga erishish va o'quvchi shaxsini o'z-o'zini rivojlantirish bilan bog'liq motivlarni amalga oshirish uchun qulay muhit yaratishga qaratilgan maxsus texnologiya sifatida istiqbolli yo'nalish bo'lib ko'rinadi.

Tasviriy san'at sohasida professional rassomlar odatda akademiya va universitetlarni bitiradilar. Kasbiy rivojlanish uchun san'at talabalari sohaga oid faoliyat bilan shug'ullanishlari kerak. O'qituvchilar tomonidan qo'llab-quvvatlash va kursdoshlar bilan almashish ham muvaffaqiyatlarga erishishga yordam beradi. Akademik yoki kasbiy badiiy ma'lumotga ega bo'lmagan havaskorlar o'z malakalarini avtodidaktik tarzda egallashlari yoki kattalar ta'lim markazidagi kabi kurslarga borishlari mumkin. Tasviriy san'at sohasida empirik tadqiqotlar kamligicha qolmoqda; shu sababli, ushbu tadqiqotning maqsadi rassomlar, oraliq va havaskorlarning tasviriy san'atdagi badiiy rivojlanishiga mos keladigan sohaga xos amaliy faoliyat va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning qaysi turlarini tahlil qilish edi.

Bugungi kunda rasmiy ta'lim va o'qituvchilarning malakasini oshirish ma'lumot uzatish sifatida o'qitishning eskirgan pedagogik paradigmasini qamrab oluvchi kompetensiyalarga ega bo'lishga qaratilgan. O'qituvchi nafaqat muntazam bilimlarni uzatishni, balki sezilarli darajada murakkabroq bilim, qobiliyat va qaror qabul qilishni o'z ichiga olgan kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak. Yuqorida aytib o'tilgan kompetensiyalar o'qitish jarayonini mas'uliyat bilan loyihalash, uni amalga oshirishning ijodiy yo'llarini izlash, dinamik va kutilmagan o'qitish holatlariga tez va samarali moslashish, o'quvchilarning mustaqil va ijodiy badiiy ifodasini rag'batlantirish, yangi texnologiyalarni qo'llash va integratsiyani rag'batlantirishni anglatadi. O'qituvchilar kasbiy ta'lim jarayonida ushbu kompetensiyalar bo'yicha malakaga ega bo'ladilar. Biroq, bu etarli emas, chunki tez ijtimoiy va ta'lim sohasidagi o'zgarishlar kasbiy bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish orqali, ya'ni o'qituvchilar umrbod ta'lim orqali erishadigan yangi kompetensiyalarni egallash orqali doimiy takomillashtirish zaruratini keltirib chiqardi. Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish o'qituvchilarning boshlang'ich bosqichida, shuningdek keyingi kasbiy ta'limda rag'batlantirilishi kerak.

Bo'lajak rassom – pedagogni o'qitish va kasbiy tayyorlash tizimi aniq va ilmiy asosda bo'lishi kerak. Bu yo'nalishda dastlabki ta'lim va tarbiya umumta'lim maktablari doirasida amalga oshiriladi. Maktab - deganda, eng avval ta'lim va tarbiyaning aniq tizimini, bu tizimga hamda dars o'tish metodlariga o'quvchilarning ixtiyoriy ravishda buysunishini, ilmiy asoslangan bilimlarni o'zlashtirishda ilmiylik, metodik izchillik, aniqlik va badiiy ijodning amaliyotda sinalgan tajribalarini o'rganishni nazarda tutamiz. Qadimda barakali ijod qilib, o'zlaridan buyuk tasviriy san'at asarlarini meros qilib qoldirgan mashhur ijodkorlarning tasviriy san'at sohasida erishgan tajribalari bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimida, xususan turli badiiy maktablarda yoshlarni tasviriy san'atdan saboq berishda asos hisoblanadi. Shuning uchun tasviriy san'atni o'rganishni xohlovchi va tasviriy san'at olamiga endigina kirib kelayotgan bo'lajak rassom eng avval qadimda ijod qilgan rassomlarning klassik asarlarini o'rganib taxlil qilishi va olgan bilimlari hamda ko'nikmalari asosida o'z shaxsiy ijodiy yo'lini tanlab chiqishi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishi kerak.

Badiiy akademik maktab yo'nalishida o'quvchilarni faqatgina bilim va ko'nikmalar bilangina qurollantirish emas, balki ijodiy faoliyatda ham ishtirok ettirish ko'zda tutiladi. Ba'zi endigina boshlovchi rassomlar qonun, qoidalarga amal qilmaydilar va maktab o'zining an'anaviy ko'rsatmalari bilan ularning individualligi rivojlanishiga halaqit beradi, deb o'ylab darhol murakkab ijodiy masalalarni hal etishga urinadilar. Maktab esa o'quv muasasasi sifatida o'zining dars o'tish ilmiy usullari bilan ijodiy qobiliyatlar rivojlanishiga hech qachon halaqit qilmagan, aksincha, u yosh rassomlar rivojlanishi, ta'lim olishi va shakllanishiga yordam bergan. Tasviriy san'atning hamma turlari uchun

asosiy qoida bo'lgan rasmlarni chizishni o'rganib olishda maktab ayniqsa, zarur hisoblanadi. Shuning uchun hech kim maktabni o'z usullari bilan o'zboshimchalik qilib, rassomlar studiyasiga aylantirishga haqqi yo'q. Maktabga qarshi bo'lganlar - odatda yosh, boshlovchi rassomlar orasida ba'zan shunday is'tedod egalari uchraydiki, maktab ularni rivojlanishiga halaqit beradi, havoskor rassomlar ko'rgazmalarida juda ham mazmunli asarlar uchraydi, ularga rassomlar maktabda o'qimay ham erishganlar, deyдилar. Ta'lim psixologiya va pedagogikasi ijodiy qobiliyatlar va ijodiy faollik rivojlanishi o'quv jarayonida katta natijalar berishi mumkin deb, hisoblaydi. Demak, ta'lim jarayoni, ta'lim faoliyati maktabning diqqat markazida bo'lishi kerak. «Erkin ijod» usuli tarafdorlari, sodda bolalik rasmlari shunisi bilan ajoyibki u dunyoni o'ziga qabul qilishini ifoda etadi, tasviriy san'atda esa bola o'zining ijodiy tashabbusini qizg'in namoyon etadi deb hisoblaydilar. Rasm chizish jarayonida bola ijodiy yaratuvchilikdan zavqlanadi va biz buni unda butun hayoti davomida saqlab qolishimiz kerak. «Erkin tarbiya» tarafdorlari umumta'lim maktablari rassomlarni tarbiyalamaydi, deb aytadilar va bolalarni realistik san'atning hamma qonun va qoidalariga o'qitish kerak emas deb hisoblaydilar. Boshlovchi rassom tasvirni ko'rishdan oldin har bir bosqichda avvaliga qog'ozga tushirmoqchi bo'lgan tasvirining hayoliy tasvirini yaratib oladi: predmet shakli, o'ziga xoslik xususiyatlari haqida tasavvuri hali aniq bo'lmaganida, u umumiy sxemali shakl bilan cheklanadi, shundan keyin, pedagog tushuntirgan narsa haqida kuzatish olib borish va qayta tushunib olgan sari u ko'rinayotgan naturani haqiqiy va emotsional – mazmunli ifoda etilishiga yaqinlashib boradi.

Bugungi kunda ba'zi pedagoglar tasvirladda naurani ko'rish va taxlil qilishga e'tibor qaratmaydilar. Bunday usulni qo'llamaydilar, uning badiiy ijodga ta'sir etishida "sxematizm" va qonun qoidalar badiiy rivojlanishga to'sqinlik qilishini sabab qilib ko'rsatadilar. Akademik tasvirlashga qarshi chiqib, murakkab shaklni soddalashtirish, sxemalarga, qoidalariga qarshi chiqadilar, tasvirlashda metodik bosqichlarda tasvirlash bu trassomni ijodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi deb hisoblaydilar. Ma'lumki, hamma o'quvchilar akademik rasm chizishning bir xil qonun va qoidalarini o'rganishlariga qaramay, ularning har biri naturani o'z tasavvuriga ko'ra o'zicha qabul qiladi va shuning uchun tasvirida to'la bir xillik bo'lishi mumkin emas. Rassom shu bilan birga naturadan nusxa oluvchisifatida emas, balki uni qayta quruvchi sifatida ishtirok etadi. Bunga yana shuni ham qo'shish mumkinki, u yangi o'quv masalasini hal etishga kirishar ekan, o'zi uchun ko'plab yangiliklar yaratadi, demak, o'zini ijodiy yo'nalishini namoyon etadi. Realistik tasvir yaratish juda murakkab ijodiy jarayon hisoblanadi va eng avvalo bu jarayon ob'ektning xayoliy obrazini moddiy yaratish bilan bog'liq bo'ladi, ya'ni haqiqiy uch o'lchamli predmetni tasviriy ikki o'lchamli qog'oz tekisligiga ko'chirish bilan bog'liqdir. Ko'rib turgan obrazni tasvirga o'tkazish jarayoni ijodiy fikrlashsiz mumkin emas: bunda rassom taqqoslashga, solishtirishga,

umumlashtirish, mulohaza qilishiga majburdir. O'zining ko'p asrlik davrida badiiy rassomchilik maktablari yosh rassomlar ijodiy qobiliyatini rivojlantirish sohasida ulkan pedagogik tajriba to'plagan. Bu o'tmishdagi rassom-pedagoglarning tajribalari diqqat bilan o'rganish va umumlashtirishni talab etadi, ularning asosida biz tasvir chizish akademik mashg'ulotlarida ijodiy qobiliyatini rivojlantirish yangi ilmiy asoslangan usullarini ishlab chiqishga kirishishimiz mumkin bo'ladi. Qadimgi rassomlarning yutuqlari, tajribalarini e'tiborga olmaslik, badiiy maktabning yo'q bo'lishiga, san'atning "nodon"lashishiga olib keladi.

Ijodiy qobiliyat, tanqidiy fikrlash qobiliyati, o'sish va innovatsiya qobiliyati - badiiy ta'limning asosiy vakolatlari. Tashqi xabardorlik bir xil darajada dolzarbdir, chunki u kasbiy amaliyotdagi mavjud o'zgarishlarning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu kompetensiyalarni rassomlar va dizaynerlar uchun asosiy kompetensiyalar deb hisoblash mumkin. Tanqidiy fikrlash qobiliyati va tashqi xabardorlik bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, birinchi navbatda nuqtai nazardan (ya'ni, ichki va tashqi) farqlanadi. Qolgan kompetentlar, yuqorida aytib o'tilganidek, tashkiliy va kommunikativ qobiliyat va hamkorlik qobiliyatidir. Qobiliyatlar umumiy qobiliyatlarga tegishli. Ushbu qobiliyatlar har bir bo'limda va har yili yanada aniqroq rivojlanadi. Biz ushbu rivojlanishni "ta'lim maqsadlari" nuqtai nazaridan havola qilamiz: ular talaba har yil oxirida nimani bilishi va qila olishi kerakligini belgilaydi. O'quv maqsadlari individual kurslar va loyihalar darajasida yanada aniqroq shakllantiriladi. Har bir kurs bo'yicha o'quv maqsadlarini to'liq dastur tavsifida topish mumkin. Vizual aloqa/mahsulot/fazoviy dizaynerlar va tasviriy rassomlarning malakalari milliy darajada Tasviriy san'at va dizayn bo'yicha ta'lim profillarida (Beroepsprofiel en opleidingsprofielen. Beeldende Kunst en Vormgeving) asl shaklida tasvirlangan.

XULOSA

Jahon amaliyotida tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy-grafik kompetentligini rivojlantirishda grafik bilimlar, obyektlarning funksional va konstruktiv o'ziga xosligini bilishga asoslangan ko'nikma va malakalar (kompetensiyalar)ni samarali qo'llash, grafik kasbiy yo'nalganlik va faoliyat tajribasi, grafik axborot texnologiyalari bo'yicha erkin ijodkorlik muhitini yaratish, muvaffaqiyatli kasbiy-pedagogik faoliyat, uning ahamiyati va muayyan san'at masalalarga munosabat, tasviriy san'at o'qituvchisi yo'l qo'yadigan xatolarning oldini olishga qaratilgan korreksion mashqlar tizimi alohida ahamiyatga ega. Shu jihatdan oliy ta'lim muassasalarida tasviriy san'at yo'nalishida o'qituvchilar tayyorlaydigan davlat talim standartlari, malaka talablari, o'quv dasturlarida konstruktorlik, ishlab chiqarish texnologik va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida kasbiy grafik kompetentlikni rivojlantirishning ilmiy asoslangan tizimini ishlab chiqishni taqozo etadi. Mamlakatimizda tasviriy san'at ta'limi

samaradorligini oshirish bo'yicha keng qamrovli ishlar olib borilib, ta'lim mazmunini loyihalash, kasbiy grafik kompetensiyalarni tuzilmalarga ajratish, o'qitishning yangi metodik modellarini yaratish va ularni ta'lim amaliyotida qo'llashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim mazmunini modernizatsiyalash sharoitida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilaridan kasbiy grafik bilim, ko'nikma va malakalarni egallash va ularni ta'lim jarayonida qo'llash talab etiladi.

Hozirgi vaqtda kasbiy kompetentlikni shakllantirishda o'qitish texnologiyasiga katta e'tibor berilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilar tarkibi tomonidan ishlab chiqilayotgan va foydalanilayotgan o'qitish texnologiyalari bo'lajak pedagoglar kasbiy kompetentligining qaror topishi va tarbiyalash ta'lim tizimining tarkibiy qismi bo'lib, kasbni egallashning kasbiyahamiatli bazasini dastlabki yaratishga, kasbiy faoliyatni yuqori darajada amalga oshirish uchun nazariy, amaliy va motivatsiyali tayyorgarlikning va qodirlikning sekin-asta shakllanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, bo'lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlarida kompetensiya tushunchasi muhimdir.

Kompetensiya - o'z bilimlarini tinmay boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, shu kun va davr talablarini his etishni, yangi bilimlarni izlab topish mahoratini, ularni qayta ishlashni hamda o'z amaliy faoliyatida qo'llashni talab qiladi. Kompetensiya egasi bo'lgan mutaxassis muammolarni yechishda o'zi o'zlashtirib olgan, aynan shu sharoitga mos metod va usullardan foydalanishni yaxshi bilishi, hozirgi vaziyatga munosib bo'lgan metodlarni tanlab olib qo'llashi, to'g'ri kelmaydiganlarini rad etishi, masalaga tanqidiy ko'z bilan qarashi kabi ko'nikmalarga ega bo'ladi. Kompetentlikning asosi qobiliyatlardan iborat bo'lganligi uchun ularning har biri o'z kompetentligiga mos kelishi kerak. Qobiliyatlar eng umumiy ko'rinishlari bilan kompetensiyaning jismoniy madaniyatdagi, aqliy sohadagi, umumo'quv, amaliy, ijrochilik, ijodiylik, badiiy, texnik, shu bilan birga pedagogik-psixologik, ijtimoiy va boshqa ko'nikmalariga mos keladi.

An'anaviy dars mashg'ulotlari ma'ruza, so'zlab yoki hikoya qilib berish, butun sinfga yagona topshiriqlar berish orqali o'qituvchining ko'p harakatchanligi davomida amalga oshiriladi. Noan'anaviy dars mashg'ulotlarida esa pedagogik va axborot texnologiyalaridan ko'plab foydalanish, innovatsion yoki interfaol uslublarni ko'plab qo'llash, guruhlash, muommoli topshiriqlardan samarali foydalanish orqali o'qituvchilarning ta'lim mazmunini o'zlashtirishdagi faolliklarini bir necha marta oshirish mo'ljallaniladi. Innovatsion uslublarni qo'llash "Novotsia"- inglizcha yangiliklarni kiritish degan ma'noni anglatadi va darsdagi o'qitish, o'rganish va o'zlashtirishni aniqlash jarayonlarini mutlaqo yangicha uslublarda, shakllarda va mazmunda yangilab borish hisoblanadi. Interfaol (interaktiv) inglizcha "inter"-o'zaro o'qituvchi va o'qituvchilarning o'zaro hamkorlikda

ta'lim mazmunini o'zlashtirishda birgalikda faol harakatlanishiga aytiladi. An'anaviy darslarda o'qituvchilarning faolligi, harakatlanishi ko'proq sezilsa, noan'anaviy darslarda esa o'quvchilarning mustaqil o'zaro harakatlarida keskin faollashish kuzatiladi, Chunki ilgari "hamma baravar o'qitilishi kerak" degan shior ostida ishlagan bo'lsa, hozirgi davrda esa "talim mazmunini o'zlashtirish-asosan, ta'lim oluvchilarga ko'proq kerak degan shior ostida ish olib borilmoqda. Umuman olganda, hozirgi davrdagi darslarda asosan BKM lar (bilish, ko'nikmalar va malakalar) tayanch atamalar vositasida, muommoli topshiriqlar yordamida o'rgatilsa, ilgarigi darslarda esa ko'proq o'qituvchi ma'ruzasi orqali shakllantiriladi. Tasviriy va amaliy san'atdan tashkil etiladigan maktabdan va sinfdan tashqari ishlarda hal etilishi lozim bo'lgan vazifalardan biri o'quvchilarni ijodkorlik faoliyatiga yo'naltirishdir. Ijodkorlik his-tuyg'usi yaqqol seziladigan, mustaqil fikran va ishlay oladigan kishigina o'ziga xoslikka, erkinlikka ega bo'ladi va o'xshashi yo'q, bir-birini takrorlamaydigan asarlar yarata olishi mumkin. Ijodkorlik kishining mustaqil faoliyatining oliy shaklidir.

Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki, tasviriy san'at ta'lim jarayonlarini modernizatsiyalash (ingl. Modern-yangilangan, zamonaviy) tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishlarida olib borilayotgan o'quv jarayoniga nisbatan innovatsion yondashuvni talab etadi. Bunda esa bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining ahamiyati sezilarli darajada kattadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Азизходжаева Н.Н. Формирование профессиональных компетенций будущих специалистов. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. Вып. 12. Ч.1. СПб, 2014. – 63 с.
2. Косогова А.С. Личностный и карьерный рост студента в контексте воспитания // Высшее образование в России. – 2005.–№12.–С. 24.
3. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари – Тошкент, 2015. – 93 б.
4. Муслимов Ш.Н. Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий график компетентлигини ривожлантириш методикасини такомиллаштириш: п.ф.б.ф.д. (PhD) диссер.автореф. –Т.: 2020. – Б. 11.
5. Мусурмонова О. Юқори синф ўқувчилари маънавий маданиятини ривожлантиришнинг педагогик асослари: Пед. фан. док... дис. – Тошкент: 1993. – 4 б.
6. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 100 000 слов и фразеологических выражений // Российская академия наук.

- Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: А ТЕМП, 2007. – С. 234
7. Рахимова Ю.Э. Формирование профессиональной компетентности учащихся медицинского колледжа: Дисс. ... канд. пед. наук. – Ташкент, 2012. – 36 с.
 8. Boltabayevich, B. B, & Pardaboy, K. (2020). Scientific and theoretical aspects of the formation of compositional abilities of students in painting classes. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 8(3).
 9. Байметов Ботир Болтабаевич. Актуальные вопросы подготовки педагогических кадров республике Узбекистан. *Международный научный журнал «ВЕСТНИК НАУКИ»* 2020/10. Том 1. 10 (31). Страницы 5-9.
 10. Boltaboevich, B. B., & Ogiloy, K. (2008). Master of historical portrait genre, a teacher who created a school in the field of fine arts people's artist of Uzbekistan professor Malik Nabiev (1906-2008).
 11. Sultanov Kh.E. Innovation technology clusters use of technology in illustration / *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, Vol. 24, Issue 04, 2020: ISSN: 1475- 7192. P. 3871-3879.
 12. Sultanov Kh.E., Sobirov S.T., Исматов У.Ш. Illustration and the Influence of Illustrator on Children's Understanding of Fairy Tales and Works of Art in Books / *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, Vol. 24, Issue 05, 2020 ISSN: 1475-7193// p.3526-3533.

INNOVATIVE
WORLD

LABOR RELATIONS IN AGRICULTURE AND THEIR THEORETICAL FOUNDATIONS

Tolanov Dilyorbek

*Andijan Institute of Agriculture and agrotechnologies
Lecturer in the Department of Economics*

Qobuljonov Sardor

*Andijan Institute of Agriculture and Agro-Technology, 1 st-level
student of Economics Education*

KEY WORDS

added value, product, quality indicators, real income, profit, material cost, enterprise activity, cultivated area, gross product, productivity

ABSTRACT

In the article, innovative ways of improving labor relations in agricultural enterprises of our country, in turn, serve to further increase the efficiency of resource-saving technologies. As a result of this, the increase in the volume of product production, the increase in real incomes, the creation of a competitive environment in the industry, the reduction of costs, the reduction of excessive expenses, the maximum profit at the lowest cost, the demand for the product being produced, the productive use of our limited land, production to the increase of the added value of the manufactured product, the work of in-depth study of the manufactured product is analyzed.

INTRODUCTION. Innovative directions for improving labor relations in agricultural enterprises of our country in turn serve to further increase the efficiency of resource-efficient technologies. Thanks to this, the increase in the volume of production of products, the increase in real revenues, the formation of a competitive environment in the field, the reduction of costs, the reduction of costs, the reduction of the cost, the maximum benefit from the deficit, the increase in taste for the product being produced, the unprecedented use of our limited land, the increase In this regard, new ideas, new advanced technologies, disciplines in a new direction will come from new departments will be separated.

Peoples and countries that are able to create conditions for the formation of high-quality human potential are always in a leading position in the world, and with its help have developed and mastered the most advanced products and technologies for their time. This can be clearly observed throughout the history of human development - from the beginning of the Neolithic period to the present day.

In the conditions of modernization of the economy, innovations in the production process, the introduction of modern information technologies are

leading to the emergence of Labor Organization, new knowledge-oriented sectors of the economy. The formation and development of the innovative sector of the economy creates the need for the emergence of innovative types of Labor, the origin of innovative employment, the development of innovation in social Labor Relations. This requires cadres to improve their skills, skills, initiative, and develop new ideas.

At the moment, the Republic of Uzbekistan has a number of problems on the issue of employment of working-age labor resources in terms of Labor potential. In order to increase the level of employment of students, a number of decisions are made and reforms are carried out. For example, the decision of the president of the Republic of Uzbekistan dated June 27, 2017 No. 3151 "on measures to further expand the sectors and sectors of the economy in the training of specialists in higher education and improving the quality of Management" covers a wide range of tasks facing higher educational institutions and employers.

The importance of labor resources is great in meeting all the requirements of our country for agricultural products. For the implementation of the agricultural production process, material, labor and capital resources must be available. Within these resources, labor is an active resource, connecting the other two resources with each other, and its level affects the results of the production process.

Labor is a conscious, goal-oriented activity of a person. The production process requires the effective harmonization of human labor, objects and means of Labor, natural conditioning. Man employs these means of production in a certain area, period, and carries out the production process. Including plowing, preparation for planting, planting, watering, processing, harvesting, etc. The effect of the production process depends, first of all, on the knowledge, qualifications, attitude to work, moreover, on the development of Science and technology, on the quality, state of the means of production and, finally, on natural conditions of the labor resource. Therefore, a person should focus his activities on the effective employment of all of them wisely, competently. Labor is thus an economic category. Its nature is determined by the relations of production. Therefore, boigan, who has the ability to meet demand, is directly dependent on the conscious activity of a person, that is, on his labor, to grow agricultural products, to perform services.

In agriculture, labor resources include men between the ages of 16 and 60 who have the ability to work, boigan women between the ages of 16 and 55, and adolescents and pensioners who are shugiling with labor activities at their discretion. In agriculture, adolescents are mainly involved in seasonal work.

In agriculture, due to the sectoral characteristics of labor resources, there are the following distinctive features:

- labor and its effect are related to natural conditions;

- the use of the labor resource is greatly influenced by the seasonality of agricultural production;
- the process of labor in agriculture is inextricably linked with living organisms;
- the level of mechanization and automation of the labor process in agriculture is low;
- the labor process in the network is not specialized in a narrow range;
- the growth rate of the number of labor resources in rural areas is relatively high, etc.

The highlighted features directly affect the amount, quality and effect of Labor spent on the network. Natural conditions, that is, the climate and the state of the feed, directly affect the efficiency of the labor resource. In the winter months, the demand for the labor resource sharply decreases, and in the spring and harvest, the demand for it increases. During the same period, seasonal workers are required to attract on a contractual basis. Employees working in agriculture and animal husbandry should know the characteristics of the plants and livestock. The fact that the network is not provided at the required level with new, productive techniques does not allow the complete mechanization of certain work processes (watering, uniting, harvesting, feeding livestock, milking, etc.), as a result of which live labor costs are high. In order to ensure its effectiveness in the implementation of the labor process in agriculture, it is advisable to take into account all the features.

In the study of Labor Relations and their theoretical foundations in agriculture, we must dwell on the terms that define labor and Labor Relations.

LABOR RELATIONS - it is a social and labor relationship that occurs on the basis of an employment contract and is regulated by labor law, according to which one subject - employee is obliged to perform an labor function, observing the rules of the internal Labor procedure, and the other - the employer is obliged to provide labor, provide healthy and safe working conditions and pay for his labor in accordance.

Labor relations are characterized by certain characteristics inherent in it.

Characteristic features that make it possible to distinguish Labor Relations from related, including civil-legal ones, include the following.

1. A personal feature of the rights and obligations of an employee who is forced to participate in the production or other activities of an organization (employer) only by his own labor. The employee has no right to be the representative of another employee in his place or to delegate his work to another, just as the employer has no right to replace the employee with another, except in cases established by law (for example, in an employment contract, the employee is not at work due to illness, etc.). There are no such restrictions in civil law, in which the contractor has the right to attract other persons to perform work.

2. An employee is obliged to perform a certain, predetermined Labor function (work in a particular specialty, qualification or position), but does not perform a specific task individually (separately) on a specific date. The latter are typical for civil-legal obligations associated with labor activity, the purpose of which is to obtain a certain labor result (product), to carry out a certain task or service on a certain date.

3. The peculiarity of Labor Relations is also in the fact that the performance of the Labor function is carried out in the conditions of general (cooperative) labor, which requires the subjects of Labor Relations to obey the internal labor rules established by the organization. (employer). The performance of the Labor function and the internal subordination associated with the work order means the involvement of citizens in labor (labor collective) organizations. All three features noted in this paragraph, in contrast to the subject of civil-legal relations, constitute the characteristic features of a citizen's work as an employee. As you know, a single and complex labor law attitude combines both coordinating and subordinate elements, where freedom of Labor is combined with subordination to internal labor rules.

4. The uncompensated nature of Labor Relations is manifested in the organization's (employer's) response to the performance of work - in payment. wages are usually in cash. A distinctive feature of Labor Relations is that the payment is paid for the spent living Labor regularly carried out by the employee within the specified period. working time, and as in civil-legal relations, is the specific result of materialized (past) Labor, and not for the performance of a specific task or service.

5. A characteristic sign of Labor Relations is also the right of each of the subjects to end this relationship without any sanctions in the prescribed manner. At the same time, in established cases, the employer is obliged to notify the employee of his dismissal on his initiative and pay the severance allowance in the manner prescribed by labor law.

The main obligations of the employer can be grouped as follows: a) to provide employment in accordance with the established Labor function and, accordingly, to ensure the actual employment of this employee as the executor of the Labor function, as well as to create conditions that ensure its effective implementation;

b) ensuring healthy and safe working conditions provided for by labor law, collective agreement and agreement of the parties;

v) payment of wages in accordance with the amount provided for by the contract, taking into account the complexity of Labor and the quality of labor, as well as the provision of warranty and compensation payments;d) xodimning ijtimoiy va maishiy ehtiyojlarini qondirish.

Innovative production is the main way and the technical and technological basis for a sharp increase in the standard of living of the

population. The analysis shows that our achievements in the field of economy are due to high costs, the expenditure of additional funds, low production of finished products in the structure of products produced in the sectors and sectors of the real sector of the economy, mainly the production of natural raw materials and their export. The fact that the volume of products produced in an innovative way accounts for an extremely low percentage of GDP, economic efficiency, low labor productivity indicators still remain relevant. From the above points, we want to say that we consider it necessary to adapt certain aspects of the innovative policy being pursued in the Republic to the spirit of the Times, that is, to further improve. From economic practice it is known that we think that further improvement of investment, taxes and taxation, customs, financial and credit, directions of innovative policies and their effectiveness will create an appropriate legal, organizational and economic basis for the provision of sustainable economic growth in innovative ways.

LITERATURE ANALYSIS AND METHODS.

Employment, unemployment, inflation, labor market problems and their fundamental research on the basis of a mathematical apparatus in the conditions of a developed market economy: J.M.Keynes, A.Oswald, H.Roseanne, F.Haek, S.Hall, K.A number of scientific works of leading foreign economists such as Yanosh are dedicated. These studies serve as a theoretical basis for studying the general problems of the labor market and their prospects in developed countries with a market-oriented economy. Moreover, the development of Economics in this field of science is influenced by the countries of the CIS: B.D.Breev, T.I.Zaslavskaya, V.G.Kostikov, A.A.Nikiforova, G.S.Well-known scientists like Strumilin are also adding a decent share.

The study of these problems was carried out by the OECD.X.Abdurahmanov, S.S.Gülomov, L.P.Maksakova, R.A.Ubaydullaeva, N.Khojaev, R.X.A number of scientific works of Shodiev, T. Sh.Shodiev and other scientists are also dedicated.

Also, the income of employees working in modern technology increases. As a result, its consumption demand also increases. together with this, there are also the following factors that affect the change in labor demand:

1. Complementarity between Labor and technology. When workers are engaged in labor activities with a machine gun, the demand for such workers and the amount of wages increases. If workers are performing tasks that can only be performed by machines, their role can be filled with techniques. This creates a shift in demand for labor as a result of the introduction of new technology.

2. Flexibility of providing labor. Even if the demand for programs provided by the software developer increases, there is no significant change in employment until skilled workers are adequately provided. The increase in

wages of software development professionals and researchers increases and stimulates labor supply. However, the flexibility of the demand for highly skilled labor can lead to the fact that the large number of employees in the quality of a software developer will lead to a decrease in wages.

3. Improve personnel skills. The use of innovative technologies of a new type in automation and economy will increase the demand for highly qualified, modern knowledge personnel. The imbalance between the capabilities of the labor force and technologies prevents the increase in labor productivity, slowing the change in employment and wages in labor.

RESULTS. The formation of innovative directions of improving labor relations at enterprises in agriculture economic development and the interdepartmental movement of employment have a correct dependence on investments in the sectors of the network. In addition, the penetration of new technologies, advanced experiences, highly qualified specialists into various industries and industries, regions along with investment will ensure the rapid development of entrepreneurship.

To this end, Uzbekistan has developed goals and objectives such as reducing state participation in the economy, increasing new jobs through the rapid development of the private sector, modernizing and diversifying the economy, ensuring effective employment, high economic growth by increasing labor productivity.

CONCLUSION. Without innovations and new ideas, the current development of the economy cannot be imagined. At a time when in the total population there is an increase in the Salm of working age or a trend towards a decrease in the burden of immortality, this situation can lead to two different consequences:

one – as a result of not establishing effective use of them, the problem of unemployment is gaining relevance;

second – significant economic growth can be achieved through the effective use of those of increasing working age. In this case, it is required to focus on increasing the share of employment in the economically active population, their employment in productive labor, and in order to develop the economy innovatively, it is advisable to use the model of labor market management and the proposed mechanism of the integrated socioeconomic cluster structure.

Thus, the most important thing is that the timely and correct choice of a particular profession becomes the basis for achieving high efficiency in production, saves the capital spent on training personnel, develops human thinking, encourages it to manifest itself, fulfill its civic duty, lead a prosperous life. Such a person is satisfied with active participation in public affairs, the fruits of his work, receives great spiritual encouragement. The most important thing is that he lives satisfied with life.

LIST OF LITERATURE USED

1. Decree No. 5853 of the president of the Republic of Uzbekistan dated October 23, 2019 "on approval of the strategy of agricultural development of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030".
2. B. Nosirov, M. Primqulov, F. Sobirova. Fermer xo'jaliklarida mexnat unumdorligini oshirishning innovatsion imkoniyatlari. "Ilm, fan, madaniyat, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlari hamda ularni iqtisodiyotga tadbiqu" mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to'plami. 1035-1037betlar <https://andmiedu.uz/>
3. To'lanov Dilyorbek Ulug'bek o'g'li, & Mannobova Husnidabonu Arobiddin qizi. (2023). Agrobiznes Korxonalarida Moliyaviy Menejmentni Takomillashtirish. Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research, Volume 1(Issue 1), 74-79. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10071014>
4. To'lanov Dilyorbek Ulug'bek o'g'li. (2023). Work in Agricultural Enterprises Relationships Improve Innovation Directions Innovative Directions for Improving Labor Relations in Agricultural enterprises. Евразийский журнал медицинских и стественных наук, 3(9), 157-161. извлечено от. <https://in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/20869>
5. Tolanov Dilyorbek Ulugbek. (2022). Specialization of Enterprises in Agriculture and Formation of Optimal Composition of Industries. International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology, 9(9), 12-17. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/GBZ9U>
6. TO'LANOV Dilyorbek Ulug'bek o'g'li, & BARATOV Hakimbek Abdufattaxovich. (2023). Qishloq Xo'jaligida Korxonalarida Mehnat Munosabatlarini Takomillashtirishning Innovatsion Yo'nalishlari. Journal of fundamental studies, 2(2), 27-33. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7634182>
7. Tolanov Dilyorbek Ulugbek. (2022). Specialization of Enterprises in Agriculture and formation of optimal composition OF industries. International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology, 9(9), 12-17.
8. To'lanov Dilyorbek Ulug'bek o'g'li. (2023). Analysis of Labor Relations and Economic Efficiency Indicators in Alorteks Llc Jalakuduk District. International Journal of Formal Education, 2(12), 8-13.
9. To'lanov Dilyorbek Ulug'bek o'g'li. (2023). qishloq Xo'jaligida mehnat Munosabatlarini Takomillashtirishning Xorijiy Tajribalari. Xorazm Ma'mun Akademiyasi Axborotnomasi, 2(12), 139-143.
10. To'lanov Dilyorbek Ulug'bek o'g'li. (2023). Mehnat Omilidan Innovatsion Foydalanishning Xususiyatlari va Xorijiy Yondashuvlar. қишлоқ хўжалигида ресурс тежовчи инновацион технологиялардан самарали фойдаланишнинг илмий-амалий асослари. 1(2), 372-375

MUNDARIJA TABLE OF CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ		
1.	YO'LOVCHILAR OQIMI VA YO'LOVCHILAR OQIMINI O'RGANISH USULLARI R.R. Raximov I. S. Dexqonov	4
2.	SERQATNOV KO`CHALARDA TRANSPORT VOSITALARINI HARAKATINI TARTIBGA SOLISH Turg'unbojev Sherzod Shavkatjon o'g'li Raximov Raxmatullo Rafiqjon o'g'li	10
3.	ANDIJON VILOYATI YO'LOVCHI TASHUVCHI AVTOTRANSPORT KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI Raximov Raxmatullo Rafiqjon o'g'li Abduvaxobov Elbek Inomjon o'g'li	20
4.	O'ZBEKISTON TASHQI SAVDO LOGISTIKASI VA TRANZIT YO'LLAR SIFATIDA FOYDALANILADIGAN AVTOMOBIL YO'LLARI TAHLILI Nurdinov Murodali Alijonovich	25
5.	АКУШЕРСКИЕ КРОВОТЕЧЕНИЯ Туксанова Д.И.	33
6.	Harbiy pedagoglar kasbiy kompetentligini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari Usmanov Hakimjon Xusanovich	41
7.	TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DARSLIKLARNI O'RNI Mamasoliyeva Sadoqatxon Taxirjonovna	46
8.	YANGI O'ZBEK SHE'RIYATIDA AYOLLAR TASVIRIDAGI TADRIJIYLIK. Mamashukurova Niginaxon Xoljo'ra qizi	50
9.	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMBORXONA XO'JALIGI XIZMAT KO'RSATISHNI TASHKIL ETISH. Murodjon Akbaraliyevich Xaydarov	55
10.	BADIIY BEZAK SAN'ATI MASHG'ULOTLARIDA BADIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH S.A.Abdusalolov I. A. Xodjayeva	60
11.	LABOR RELATIONS IN AGRICULTURE AND THEIR THEORETICAL FOUNDATIONS Tolanov Dilyorbek Qobuljonov Sardor	69